Maastricht University

Woonpijn

Bronnen en drempels voor veerkracht van kwetsbare mensen in de stad Maastricht

Mare Knibbe en Klasien Horstman

Dit onderzoek is uitgevoerd door onderzoekers van de Universiteit Maastricht, in opdracht van de Gemeente Maastricht.

Onderzoeksteam

Dr. Mare Knibbe, Vakgroep Health, Ethics and Society, Care and Public Health Research Institute Caphri, Universiteit Maastricht m.knibbe@maastrichtuniversity.nl
Prof. Dr. Klasien Horstman, Vakgroep Health, Ethics and Society, Care and Public Health Research Institute Caphri, Universiteit Maastricht k.horstman@maastrichtuniversity.nl www.klasienhorstman.nl

Begeleidingscommissie Gemeente Maastricht

Evelien Meijerink (Procesregisseur Kwetsbare Personen en voorzitter begeleidingscommissie)
Marc Schmidt (Procesregisseur)
Maurice Wasserman (HEE (Herstel, Empowerment en Ervaringsdeskundigheid)
Esther Vernhout (Beleidsadviseur Sociaal Domein)
Herman Reiters (Programma manager Zorg en Welzijn)

© Maastricht University
Maastricht, oktober 2019

Inhoudsopgave

Inleiding: woonpijn en veerkracht **3**
Woonpijn in Maastricht en omstreken 3
Vraagstelling 4
Theoretisch perspectief: wat is 'goede woonruimte' voor kwetsbare mensen? 4
Onderzoek setting, methodologie en ethiek 6

Woonpijn van jongeren. Bankhoppen en omwegen naar een eigen plek **8**
Thuisgevoel in een woonvorm 8
Open stad: parken, inloopplekken en onbetaalbare woningen 10
Herstel ondersteuning door peers 12
Conclusie 14

Woonpijn van jongvolwassen statushouders. Stress en op adem komen **15**
Thuiskomen in een huis 15
Open stad: markt, school en onbetaalbare woningen 17
Herstel ondersteunen met oog voor culturele diversiteit 19
Conclusie 20

Woonpijn van volwassenen. hospitalisatie en onveiligheid **23**
(Niet) thuis in een beschermde woonvorm 23
Verblijf in maatschappelijke opvang. Slaapzaal of eigen ruimte 26
Open stad: bibliotheek, gratis koffie en onbetaalbare woningen 30
Herstel ondersteuning door ervaringsdeskundigen en professionals 31
Conclusie 33

Conclusies **35**
Goed wonen, woonpijn en thuisgevoel 35
Sociale integratie van kwetsbare mensen in de stad 36
Een herstel georiënteerd zorglandschap 37
Ondersteuning van mensen die nergens goed passen 37
Slot 38

Aanbevelingen **40**

Literatuur **42**

‘Ofwel we ontkennen het probleem ofwel we zoeken een plaats om te landen ..... Behalve met de migranten van buitenaf, die grenzen moeten passeren en hun land moeten verlaten, wat vaak gepaard gaat met intense tragedies, hebben we voortaan ook te maken met de migranten van binnenuit, die ter plaatse blijven en het drama ondergaan dat ze door hun land worden verlaten.’ (Bruno Latour 2017, p16)

Dankwoord

Veel mensen en organisaties hebben aan dit onderzoek meegewerkt. Zonder hun openheid, hulp, tijdsinvestering en toegankelijkheid had het onderzoek niet kunnen plaatsvinden, en we zijn hen dan ook zeer erkentelijk. Hierbij danken we hen voor hun bijdrage.

Inleiding: woonpijn en veerkracht

Voor veel mensen is wonen een vanzelfsprekendheid, maar veel andere mensen worstelen met 'woonpijn'. Ze hebben moeite om een passende woonvorm te vinden, waar ze zich thuis voelen, waar ze zorg en steun kunnen vinden, een goed leven kunnen leiden en van betekenis kunnen zijn voor anderen. In dit onderzoek gaat het over woonpijn van kwetsbare mensen[1] in verschillende levensfases en met verschillende achtergronden: jongeren uit Nederland en jonge migranten, volwassenen met ervaringen in de GGZ en volwassenen die dakloos zijn geworden.

De afgelopen jaren nam het aantal thuisloze jongeren toe, waaronder ook veel jongeren met een niet westerse achtergrond (CBS 2016). Daarbij gaat het zowel om 'dakloze jongeren' die geen huis hebben om te slapen als over 'thuisloze jongeren' die vaak als 'bankhoppers' worden aangeduid omdat ze steeds andere opvangadressen zoeken in hun eigen netwerk. Vaak zijn een problematische gezinssituatie en schooluitval de aanleiding om te gaan zwerven (Movisie). Minderjarige vluchtelingen die 18 worden, moeten dan zelfstandig wonen, maar sommigen die daar niet klaar voor zijn, gaan zwerven. (Vluchtelingenwerk 2018).

Bij volwassenen komt woonpijn op verschillende manieren aan de oppervlakte. De politie had de afgelopen jaren te maken met een toename van meldingen van 'personen met verward gedrag' (RIVM 2018). Deze toename wordt door onderzoekers in verband gebracht met de afname van bedden in de GGZ (Abraham en Nauta 2014). Daarnaast verdubbelde het aantal dak- en thuislozen tussen 2009 en 2016 tot bijna 30.500 (CBS 2016). Volgens Van Doorn is de toename van daklooshеid voor alle leeftijdsgroepen vooral te wijten aan ontwikkelingen op de woningmarkt. Het minimumloon en de bijstandsuitkering houden geen gelijke tred met de stijgende huurprijzen waardoor velen geen betaalbare woning kunnen vinden (GGZnieuws 2018). Er is ook woonpijn in beschermde woonvormen in de GGZ die weinig ondersteuning bieden voor herstel. Volgens sommige auteurs houden deze woonvormen mensen vast in hopeloze situaties (Boevink 2006 &2012; Wasserman 2015). Uit onderzoek naar ervaringen van GGZ-cliënten met beschermde woonvormen (BW) en begeleid zelfstandig wonen (BZW) (De Heer-Wunderink 2012a; De Heer-Wunderink 2012b) blijkt dat veel cliënten in deze woonvormen heel goed zelfstandig zouden kunnen wonen als de ambulante ondersteuning verbeterd zou worden.

Hoewel jongeren, jonge vluchtelingen en volwassenen met ervaringen in de psychiatrie met verschillende soorten kwetsbaarheden kampen, hebben ze allemaal moeite om een geschikte, betaalbare woonruimte te vinden waar ze zich *thuis voelen*, waar *passende zorg* geregeld is, en waar mogelijkheden zijn voor *ontwikkeling en participatie*. We vatten deze worsteling om goede woonruimte te vinden samen met het begrip 'woonpijn'.

Woonpijn in Maastricht en omstreken

Dit onderzoek gaat over woonpijn en veerkracht in de stad Maastricht en omstreken. Uit mediaberichten en onderzoek is gebleken dat er in Maastricht een aanzienlijke groep thuisloze jongeren is waarvan de precieze omvang moeilijk is vast te stellen (De Limburger 2017). Een onderzoeker schat

1 Over de betekenis van kwetsbaarheid is veel geschreven. Vanuit filosofisch of sociologisch perspectief kunnen alle mensen gezien worden als kwetsbaar en afhankelijk van anderen. In dit onderzoek gaat het echter om vormen van kwetsbaarheid van mensen die hulp en zorg nodig hebben om met die kwetsbaarheid goed te kunnen wonen en leven.

dat daarnaast enkele tientallen on-gedocumenteerde jonge migranten verblijven in Maastricht (van Belle, gemeente Maastricht 2017). Maastricht kent ook vele thuisloze volwassenen. Ze kwamen in het nieuws door een reeks incidenten in de daklozenopvang: een moord op de stoep voor de dag- en nachtopvang en onrust rond de zogenaamde 'Witte flat'. Deze problemen met daklozenopvang kwamen opnieuw naar voren in een hoorzitting (26 september 2018) bij de gemeente Maastricht over 'personen met verward gedrag'. Burgers gaven daarin enerzijds uitdrukking aan hun onbehagen over incidenten met wapens, drugs en andere confrontaties met 'verward gedrag' en zeiden dat ze het moeilijk vonden om in te schatten of ze afstand moesten houden omdat iemand gevaarlijk was of dat ze juist konden helpen door contact te maken (Maastrichtlokaal 2018). Anderzijds drukten burgers hun zorgen uit over eenzaamheid en verwaarlozing van 'personen met verward gedrag'. Kortom, waar een groot deel van de woonpijn in Maastricht onzichtbaar blijft, zijn er ook plekken in de stad waar de woonpijn zichtbaarder en voelbaarder wordt voor andere burgers in de stad.

Vraagstelling

Het doel van dit onderzoek is om inzicht te verkrijgen in hoe woonvormen in buurten, stad en heuvelland kwetsbare mensen helpen of in de weg zitten. Twee vragen staan centraal:

- Hoe versterkt een (nieuwe) woonvorm de veerkracht van kwetsbare mensen en wat hindert veerkracht en herstel?
- Hoe kunnen leefomgevingen, ondersteuning, en ontmoetingsplekken veerkracht van kwetsbare mensen bevorderen?

Theoretisch perspectief: wat is 'goede woonruimte' voor kwetsbare mensen?

Om inzicht te krijgen in de vraag 'wat is woonpijn' en wat is 'goede woonruimte' maken we gebruik van bestaande literatuur over de betekenis van 'thuis', over de betekenis van de stad, en over herstel-ondersteunende zorg.

Betekenissen van 'thuis'

Uit de literatuur blijkt dat 'thuis' vele verschillende betekenissen heeft. De publieke gezondheidszorg benadrukt de fysieke kenmerken van wonen die belangrijk zijn voor het welzijn, zoals hygiëne, frisse lucht en fysieke veiligheid. Volgens psychologen is de omgeving waarin iemand leeft van groot belang voor het geestelijk welbevinden. Niet alleen het huis, maar ook het thuisgevoel in de woonomgeving bevordert fysieke en mentale gezondheid en een gebrek aan thuisgevoel is een niet te onderschatten bron van stress omdat het mensen in een continue 'overlevingsmodus' zet.[1] Thuisgevoel is ook verbonden met ervaringen van veiligheid, identiteit en ontwikkeling. Hoe belangrijk 'thuisgevoel' is, blijkt vooral als dat gevoel ontbreekt.

Woonsituaties spelen een sleutelrol bij herstel van psychiatrische problemen en andere ontwrichtende ervaringen zoals oorlog en migratie.[2,3] Internationaal onderzoek laat zien dat er niet één type woonsituatie is die het beste werkt voor herstel.[4,5] Beschermde woonvormen, woongroepen en zelfstandige woonvormen kunnen allemaal veerkracht bevorderen, als ze aan een aantal voorwaarden voldoen. Volgens Doroud en collega's (2018) dragen plekken bij aan herstel als ze plekken zijn om:

* te *zijn* **te doen* **te worden* *ergens *bij te horen*.[4]

Plekken om te *zijn* bieden veiligheid, privacy, stabiliteit, emotionele verbondenheid en identiteitsvorming. Vaak is dit een woning, maar bij problematische woonsituaties kunnen mensen ook zichzelf zijn in de natuur, of in ontmoetingsplekken in buurt en stad. Plaatsen om te *doen* bieden mogelijkheden tot participatie, (vrijwilligers)werk en andere activiteiten waarin iemand zijn of haar talenten kan uitdrukken. Hoewel deze activiteiten vaak plaats vinden buiten de eigen woning, helpen ze 'goed wonen' omdat ze een dag- en weekstructuur en leef ritme bevorderen. Plekken om te *worden,* zijn plekken die hoop en persoonlijke ontwikkeling stimuleren en verbonden zijn met toekomstperspectief. Mensen vinden dit in een eigen woning maar ook op publieke plekken zoals scholen, werk, bibliotheken, sportverenigingen, kunstcentra. Plekken *om ergens bij te horen* ondersteunen contact met anderen en gemeenschapsvorming. Hier kan het gaan om publieke plekken, maar ook om een eigen woning, waar iemand bezoek kan ontvangen en contact met buren en buurtgenoten kan leggen. Deze verschillende betekenissen van een plek gaan vaak samen en ondersteunen elkaar. Op een plek waar je niet kan *zijn,* waar geen veiligheid en rust te vinden is, is het bijvoorbeeld ook moeilijk om hoop en een toekomstperspectief te ontwikkelen.

Het belang van een open stad

Woonpijn gaat niet alleen over woonruimte, maar gaat ook over de stad. Een open stad biedt kwetsbare mensen gelegenheid voor wonen, ontwikkeling en participatie en daardoor zorgt de stad voor veerkrachtige sociale relaties tussen mensen. Om voor iedereen een goede woonomgeving te zijn, moet een stad twee kenmerken hebben. Ten eerste moet een stad naast centrale publieke plekken voor iedereen (parken en pleinen) een brede waaier aan 'micropublieke plekken' hebben, plekken die vrije en ongedwongen ontmoetingen tussen mensen uit verschillende sociaal-culturele en economische groepen stimuleren.[6-8] Het gaat om buurthuizen, sportclubs, kunstencentra, winkels, cafés etcetera. Deze plekken zijn open voor iedereen en brengen mensen samen op grond van een specifieke interesse: in een filmhuis komen bijvoorbeeld mensen die houden van film kijken. Grote en kleine micropublieke plekken zijn belangrijk voor veelsoortige sociale verbindingen, van langdurige intieme vriendschappen tot korte contacten met vreemden. Deze plekken zijn cruciaal voor de (re)productie van het sociale weefsel van een stad.

Ten tweede moet een open stad goede woonruimte bieden voor alle inkomensgroepen, ook voor mensen die zorg nodig hebben om op zichzelf te kunnen wonen. De afgelopen decennia worstelen veel steden met toerisme, commercialisering en gentrificatie[9,10], een proces waarbij buurten met veel lage inkomens worden overgenomen door hogere inkomensgroepen.[11] Dit leidt tot privatisering van publieke ontmoetingsplekken en tot verdringing van mensen met lagere- en midden inkomens uit de stad. Contacten tussen mensen uit hoge- en lage inkomensgroepen verschralen en door deze ruimtelijke scheiding van sociale groepen gaan mensen nog meer dan voorheen in hun eigen sociale bubbel leven: vroeger deelden vele lagen van de bevolking nog dezelfde kerk, nu komen arm en rijk elkaar amper nog tegen. Gentrificatie en sociaal-ruimtelijke tegenstellingen leiden ertoe dat de stad ook voor kwetsbare mensen steeds ontoegankelijker wordt. Mensen met weinig geld of met "onaangepaste" omgangsvormen kunnen nog maar op weinig plekken in de stad vertoeven zonder te betalen.

Zorg en herstel landschap

Woonpijn van kwetsbare mensen hangt ook samen met de zorg die zij krijgen. De zorg voor kwetsbare mensen is in de tweede helft van de 20e eeuw gemedicaliseerd: kwetsbaarheid werd een ziekte of een stoornis en professionals kregen de leiding in de zorg. Terwijl dit lange tijd als vooruitgang werd gezien, was er vanaf de jaren 1970 ook kritiek op de medicaliserende en stigmatiserende benadering omdat ze mensen autonomie, zeggenschap en kennis ontnam.[12] De kritische patiëntenbeweging in de GGZ heeft geresulteerd in een Herstelbeweging, waarin

ervaringsdeskundigheid een centrale plaats inneemt en die gericht is op emancipatie (Trimbos/herstel).[13,14] De filosofie van deze beweging luidt dat ook wie niet kan genezen van psychiatrische klachten, wel kan herstellen en een leven kan opbouwen met kwetsbaarheden. De herstelbeweging benadrukt daarbij dat de kennis van kwetsbare mensen zelf over hun leven, hun ervaringen, behoeften en capaciteiten cruciaal is voor herstel.

Medicalisering en hospitalisering zetten een rem op persoonlijk herstel en veerkracht, maar professionele benaderingen kunnen herstel en veerkracht ondersteunen als ze doelen van mensen op het gebied van wonen, werk, sociale contacten, dagbesteding en scholing ondersteunen en als er een goede relatie is tussen hulpverlener en hulpvrager. Door bureaucratie, marktwerking en discontinuïteit lukt het echter niet om goede zorg relaties te creëren en verder te kijken dan diagnostische labels.

Wat zijn goede woonvormen voor kwetsbare mensen?
Op basis van de literatuur kunnen we een aantal ingrediënten voor 'goede woonvormen voor kwetsbare mensen' benoemen. In de eerste plaats moet een woonplek een 'thuis' bieden: een woonplek is om te zijn, te worden, erbij te horen en te doen. In de tweede plaats moet een stad betaalbare en passende woonruimte bieden en gastvrije micropublieke plekken om anderen te ontmoeten. Goed wonen voor individuen en een goed sociaal weefsel in de stad gaan hand in hand. Ten derde vraagt 'goed wonen' om een zorglandschap dat gericht is op bevordering van herstel en veerkracht en dat het perspectief van kwetsbare hulpvragers centraal stelt. Als deze ingrediënten ontbreken, spreken we van woonpijn. Woonpijn gaat over de samenhang tussen wonen, sociale verbindingen in de stad en het woon-zorg landschap. In dit rapport komen deze ingrediënten op verschillende manieren terug.

Onderzoek setting, methodologie en ethiek

Om de alledaagse praktijk van woonpijn te onderzoeken, gebruiken we een kwalitatieve, etnografische methode. We hebben tussen 1 april en 31 juli 2019 op vele plekken veldwerk verricht, observaties gedaan, informele gesprekken gevoerd en interviews gehouden. Het onderzoek biedt *geen compleet overzicht* van woonpijnervaringen en ook *geen statistiek van gemiddelde ervaringen,* maar toont *relevante variatie* in het landschap van maatschappelijke opvang en woon-zorg.

De gemeente Maastricht heeft 42 aanbieders van beschermde woonvormen (BW). We hebben een selectie gemaakt van plekken en organisaties met zoveel mogelijk variatie (zie tabel 1). Daarnaast hebben we maatschappelijke opvang (MO) en inloopplekken bezocht waar sociaal contact en hulp samenkomen. We hebben 42 jongeren en volwassenen gesproken over hun ervaringen in begeleide en beschermde woonvormen en opvanglocaties (tabel 2) en 31 professionals (waaronder enkele vrijwilligers) die in die woon- en opvangvormen werken of ze organiseren: beleidsmedewerkers, kwaliteitsmedewerkers, gedragsdeskundigen, groep-begeleiders en persoonlijk begeleiders. In de analyse worden organisaties geanonimiseerd omdat het onderzoek gaat over de vraag hoe woon-zorg woonpijn veroorzaakt of juist veerkracht bevordert: het is geen onderzoek van individuele organisaties.

Om zorgvuldige omgang met persoonlijke verhalen, privacy en anonimiteit van deelnemers te waarborgen, gebruiken we de ethische gedragscode in de Antropologie (AAA 2012).

Tabel 1. Organisaties

4 organisaties die Begeleid wonen/ zelfstandig, begeleid wonen aanbieden voor volwassenen	3 organisaties die Maatschappelijke opvang bieden aan volwassenen	6 organisaties die Begeleid wonen of Maatschappelijke opvang aanbieden aan jongeren	2 organisaties die thuis begeleiding bieden aan Jong volwassen statushouders	6 organisaties die inloop-plekken en/of ondersteuning door vrijwilligers bieden

Tabel 2. Respondenten

	Jongeren uit Maastricht en omgeving (18-25 jaar)	**Jongvolwassen statushouders (18-27 jaar)**	**Volwassenen in BW of MO**	**Totaal**
Bewoners/ gasten	16	6	20	42
Professionals/ vrijwilligers	12	6	13	31

Woonpijn van jongeren. Bankhoppen en omwegen naar een eigen plek

Jongeren uit Maastricht die op zeker moment niet meer bij hun ouders wonen omdat die thuissituatie onhoudbaar is geworden door spanningen, geestelijke gezondheidsproblemen, financiële problemen of conflicten, ervaren woonpijn. Deze jongeren zoeken eerst steun bij vrienden als zogenaamde 'bankhoppers'.

Nienke: Ik ben echt een beruchte couch surfer ... . Ik woon in Sittard- Nee.. ja soms Maastricht, hangt er vanaf wie zijn bank vrij heeft... gewoon gebrek aan geld, weet je wel. Ik kom niet echt in aanmerking voor een uitkering. Ik heb zoveel verschillende soorten banen gehad maar ik word elke keer ontslagen en zo. ... Weet je, sommige dingen lukken gewoon niet. Vandaar dat ik ook bijna niet thuis ben. Het is gewoon een beetje een kutsituatie nu. Als het goed is, komt er een einde aan, dus.

En kan je iets vertellen over hoe dat voelt om zo te couch surfen?

Nou, soms is het wel leuk, maar soms niet. Want ik bedoel, ik voel me constant overal ongewenst. En het is echt- Ik ben best een trots persoon, dus het is best wel kut als je mensen moet appen van ja hallo, ik kan nergens heen, kan ik blijven slapen en alles. ... Ik ben overal altijd wel welkom en alles, ik heb wel vriendschappen opgebouwd door de jaren heen, dus ik heb altijd wel ergens waar ik terecht kan. Maar soms ja, het is toch een beetje beschamend of zo.

Jordy: je kunt niet elke keer weer terug bij oude vrienden gaan, want die hebben al een keertje gezegd van nou, nu is het wel goed geweest. Dus je opties raken op, wat ga je dan doen?

Via het bankhoppen komen deze jongeren vaak in een woonvorm. Waar voelen zij zich 'thuis', wat betekent de stad voor hen en hoe ervaren ze eventuele hulp?

Thuisgevoel in een woonvorm

De woonvormen in dit onderzoek zijn allemaal bedoeld als doorstroom-voorziening op weg naar zelfstandigheid. De voor jongeren ene plek biedt vooral mogelijkheden om te *worden*' met een traject gericht op zelfstandigheid, andere woonvormen meer ruimte om te *zijn* of *erbij te horen*.[4] Bij al deze woonvormen geldt dat jongeren buiten de woning een plek om te *doen* moeten zoeken - werk, school of dagbesteding - zodat ze een goed weekritme kunnen opbouwen.

Voor de meeste jongeren biedt de woonvorm die ze hadden gevonden een plek om te zijn, een plek van stabiliteit, privacy en veiligheid.

Xandra: ze hadden nog één kamertje over... Ja, en toen was ik echt blij, ik was aan het huilen. Ik zeg o, ja, het geeft nu gewoon een gevoel of je ergens thuis kan zijn, snap je? Ook al is dat niet zo.

Laura: dit is wel een beetje thuis. Meer dan bij mijn ouders waar ik in het weekend heen ga. Daar zijn heel veel broers en zusjes ... en daar slaap ik niet goed ... en op de woongroep waar ik eerst zat (behandel-groep) voelde ik me helemaal niet thuis. Van alle plekken kan ik in dit bed het

beste slapen. Ik heb hier mijn eigen kamer en de anderen weten ook dat ze me niet moeten storen als ik op mijn kamer zit. Dat ik dan alleen wil zijn.

In sommige gevallen komt de veiligheid wel in het gedrang door ruzies of diefstallen.

Jordy: Ik kwam daar ... omdat ik ADHD had dat ik dus extra zorg soms bij dingen nodig zou hebben... eentje lag in een scheiding inderdaad die had geen huis ... eentje was aan het afkicken en eentje had in de gevangenis gezeten ... en die moest onder toezicht wonen, die had zes of zeven jaar vastgezeten voor een gewapende overval. Dus we woonden daar echt met de crème de la crème van allerlei problemen ... dan liep ik daarbij als jongere die weer naar school probeerde te gaan...en op een gegeven moment kwam ik thuis was alles weg, mijn hele diepvries was leeg, kleren weg...

Als de begeleiders niet ingrijpen bij diefstsallen en andere overtredingen zorgt dat voor een onveilige woonsituatie.

De woonvormen die we bezochten zijn bedoeld voor tijdelijke bewoning en ze fungeren als een 'plek om te *worden':* de begeleiding is gericht op het stimuleren van groei en persoonlijke ontwikkeling.

Wij gaan dan kijken, samen met de cliënt, welke doelen wil hij wel bereiken of wat heeft hij nodig om zelfstandig te kunnen functioneren in de maatschappij. Dat doen we samen, het traject, cliënt en coach. **(Begeleider woonvorm J)**

Het persoonlijke traject staat voorop. Jongeren werken aan zichzelf. Omdat ze meestal niet langer dan 5 maanden blijven is er veel doorstroom en wisselt de samenstelling.... Het project is eigenlijk bedoeld om betrouwbare huurders te creëren voor de woningbouwcorporaties. En ze moeten een netwerk hebben hier in de buurt. **(Begeleider woonvorm O)**

In woonvorm C worden jongeren ondersteund bij het ontwikkelen van een identiteit.

Dus er wordt met hen gesproken van, he, wat vind je belangrijk in het leven? Wat zijn je waarden, wat zijn je normen, hoe zie je je eigen zingeving. Het is groei in identiteit. (**Begeleider woonvorm C)**

De omgang met financiën wordt door veel jongeren genoemd als één van de moeilijke uitdagingen, waar ze veel te leren hebben.

Sommige woonvormen worden ingericht als *'plekken om erbij te horen'*. Het gaat om gemeenschapsgevoel, gezamenlijk optrekken in dagelijkse routines, en gezelligheid met samen ontbijten, avondeten, spelletjes, alledaagse gesprekken vergelijkbaar met gesprekken in een gezinssituatie (woonvorm C) of in 'community-sessies', en uitnodigende gemeenschappelijke ruimtes (Woonvorm D).

Hans (Bewoner Woonvorm D): we hebben af en toe community-sessies ... dan komen we met zijn allen bijeen en dan gaan we bespreken over hoe het gaat en wat verder is, dus heel veel socialiteit. En dan hebben we ook met heel veel mensen, gewoon heel veel vrienden die ik hier heb gemaakt en zo op het begin, daar ben ik ook heel veel mee aan het omgaan.

Deze woonvormen blijven een thuisbasis voor jongeren die er niet meer wonen.

Oprichter woonvorm D: [Wij willen] blijvend een plek creëren waar mensen welkom zijn. Dus het is niet zo dat als je je hier uitschrijft, zoals bij organisatie Y, dat er nooit meer iemand heeft gebeld hoe het met je gaat. ... Hier is het gewoon, kom aanfietsen, zwembadje, kopje koffie, hallo. Jongens ik zit nog ergens mee .... Je gaat weg, maar je blijft onderdeel.

Op andere plekken wordt gemeenschapsgevoel eerder ontmoedigd. In woonvorm J en de zelfstandigheidstraining van K bijvoorbeeld is het niet de bedoeling dat jongeren zich te veel thuis voelen want ze moeten zo snel mogelijk weer uitstromen.

Open stad: parken, inloopplekken en onbetaalbare woningen

Woonervaringen hangen samen met de omgeving. Een prachtig huis maar veel geluidsoverlast of een mooie woning in een buurt waar niemand elkaar groet kunnen woonpijn opleveren. Voor goede woonervaringen voor jongeren is een open stad belangrijk, met veel verschillende plekken voor sociale ontmoeting, rust, ontspanning, vertier en hulp, plekken die betaalbaar of vrij toegankelijk zijn.

In de interviews noemden jongeren vaak plekken in het uitgaansleven, pleinen zoals de Markt en het Mosae-forum, barretjes en terrasjes. Maar ze noemden ook plekken voor creativiteit.

Landbouwbelang vind ik wel belangrijk. En vooral die creatieve dingen ook, hier in Maastricht. Vind ik gewoon heel leuk.

Jongeren vinden het moeilijk om ontmoetingsplekken te vinden als ze weinig te besteden hebben.

Het is serieus wel een hele dure stad. En er zijn ook al te weinig echt betaalbare plekken vooral voor jongeren. Als je op het punt komt dat je vast werk krijgt en dan zit je al over je drieëntwintig heen, dan begint er wel meer rek te komen. Maar als je al voor die tijd in principe uit huis gaat door wat voor situatie dan ook, dan kom je toch wel eigenlijk te spelen met je budget.

Jongeren noemden ook plekken voor rust en privacy in de stadsnatuur, die vrij toegankelijk zijn voor iedereen.

Maar ik vind wel de dingen daarbuiten zoals langs het water, langs de Maas en zo kan ik ook wel van genieten. Gewoon even momentje voor jezelf pakken. Dat kan niet altijd in de stad als er heel veel mensen lopen. Het Stadspark of zo dat is ook al prima.

Kwetsbare jongeren hebben vaak ook een band met plekken waar ze veel hebben meegemaakt maar die door buurtbewoners of beleidsmakers als problematisch gezien werden.

Mark: Ik heb hier ook mijn hele leven geleefd. ...bij de Brusselse Poort...ik heb daar de meeste rare fratsen uitgehaald, daar heb ik mijn eerste jointje gerookt, daar heb ik mijn eerste sigaretje gehad, daar heb ik mijn eerste echte ruzie gehad. Ook de eerste keer dat ik echt gewoon voluit mijn plaat ben gegaan, ook de eerste keer dat er echt iets van me gestolen werd door een vriend van me. Dus de Brusselse Poort is toch wel de plek wat voor mij de meeste herinneringen heeft. Of in ieder geval, de buurt daar.

In een open stad zijn er verschillende routes naar hulp en steun. Zo zijn er verschillende inloopplekken, waar koffie, een praatje en hulp geboden worden (zie Box 1). Uit de interviews blijkt echter dat maar weinig jongeren de weg vinden naar deze open inloop plekken op het moment dat ze hulp en steun nodig hebben.

Box 1

Inloop plekken jongeren voor contact & steun:	Sociale samenstelling	Inloop-vorm en beschikbare zorg
Inloop A	Vooral jongeren die aan de universiteit studeren	Open op gezette tijden Gesprek met vrijwilliger over moeilijkheden en zo-nodig wegwijs maken in de zorg
Inloop B	Jongeren met diverse (niet universitaire) opleidingen en werk	Intensief peer-contact waarin jongeren steun vinden bij elkaar. Onder leiding van een coach
Woonvorm en inloop C (WiC)	Vooral oud-bewoners, jongeren met diverse (niet universitaire) opleidingen en werk	Oud-bewoners en vrienden komen vaak nog langs voor een praatje of hulp. WiC maakt plannen voor een extra inloop plek voor jongeren die nog niet bij hen gewoond hebben
Woonvorm en inloop D (WiD)	Jongeren met diverse opleidingsniveaus inclusief universiteit	Vrienden, geïnteresseerden en oud bewoners komen langs voor een praatje of hulp.

Een tweede kenmerk van een stad die open is voor kwetsbare jongeren is de beschikbaarheid van betaalbare, schone, veilige woningen, maar er is een tekort aan betaalbare woningen en daardoor kunnen jongeren niet doorstromen. Er is wel woonbeleid ontwikkeld voor studenten van HBO en universiteit, maar niet voor jongeren met een LBO of MBO achtergrond of zonder diploma.

Selma: Ja, ik ben ondertussen eigenlijk klaar om op mezelf te wonen, maar dan is het probleem weer mijn leeftijd. Huurtoeslag, dat krijg je bijna nergens (als je jonger dan 23 bent)... Dus dan moet ik die hele huur gewoon zelf gaan betalen. Dus dat is wel pittig, want ik... heb twee dagen stage, ik heb drie dagen school en bovenop werk ik nog drie dagen erbij. Omdat ik het anders niet red, financieel... Dus ik heb niet eens één dag vrij in de week eigenlijk. En dat is wel heel pittig, maar ik heb geen andere keuze.... Ik zit nu bij organisatie O, dus eigenlijk- Ik houd daar nu een plek bezet voor iemand die het nodig heeft, maar er is geen uitstroom. Ik moet gewoon wachten, eigenlijk, tot ik 23 ben, tot ik in een appartement kan. Nu betaal ik 320 euro huur, als ik een appartement heb, dan krijg je geen huurtoeslag. Dan zou ik uitkomen op zes, zevenhonderd euro wat ik opeens moet gaan betalen.

Het lukt zelden om een kamer in een studentenhuis te krijgen, omdat die alleen aan studenten op HBO of universiteit worden verhuurd.

Tim: Ik was gaan kijken naar twee locaties. Een kamer in Wittevrouweveld, maar dat was een plek daar wil je je hond nog niet laten wonen zo vies en onverzorgd. En een woning in een studentenhuis maar daar wilden ze alleen universitaire studenten...ik doe een houtbewerkingsopleiding. Het is heel moeilijk om een fatsoenlijke en betaalbare woning te vinden als je geen universitair student bent.

De wettelijke salarisnormen maken het onmogelijk om zelfstandig te wonen en werken terwijl de situatie dit soms wel van hen vraagt.

Jochem: waar ik veel moeite mee heb gehad. Ik ben met mijn zeventiende al geforceerd uit huis omdat het niet gaat maar ik krijg pas met eenentwintig een normaal loon. Ik heb nu werk, daar verdien ik zevenhonderd euro. Het is niet te doen om daar huur mee te betalen. En ik zit nu nog goedkoop met huur, want ik betaal nu driehonderdtachtig euro per maand. Over drie maanden moet ik in één keer veel meer betalen. En dat is voor mij wel een obstakel. Want dan moet je weer de uitkering in, voor aanvulling. Dan heb je dat weer, de hele uitkering, iedere maand papiertjes invullen. Dat soort onzin...

Voor jongeren die wel uitstromen naar een zelfstandige woning of kamer is het met een minimuminkomen, school en stages een hele kunst om zich staande te blijven houden. Ze hebben te weinig geld en draaien soms wel weken van 80 uur met weinig tijd om te eten en uit te rusten. In termen van woongelegenheid is Maastricht als stad dus behoorlijk ontoegankelijk voor jongeren die niet aan de universiteit studeren

Herstel ondersteuning door peers

Jongeren wijzen er op dat goede ondersteuning bij hun zoektocht naar een passende woonvorm belangrijk is, maar dat dat vaak te kort schiet. Kamerverhuurbedrijven en (sociale) media voor universitaire studenten werken niet voor andere jongeren (bijvoorbeeld kamers; studentenkamers). En jongeren die een woonvorm met zorg of begeleiding zoeken, hebben amper zicht op het aanbod daarvan. Als jongeren zelf geschikte woonruimte proberen te vinden, helpen instanties niet mee.

Sonja: Ik ben in eerste instantie, toen was ik nog minderjarig, naar de gemeente gestapt en daar werd mij eigenlijk verteld dat er niks was, dat ik naar het maatschappelijke opvang G kon gaan en verder niks. Dat was eigenlijk geen optie. En het lijkt mij ook helemaal niet veilig om daar als minderjarig meisje heen te gaan. [maatschappelijke opvang G biedt Maatschappelijke opvang met vooral volwassen mannen zie hst 4].

Tegelijkertijd merken veel jongeren dat er door professionals over hen gesproken en besloten wordt, zonder dat ze zelf worden gehoord.

Raf: Die wilden mij eigenlijk in een instelling gaan zetten, maar ik heb toen gezegd dat ik begeleiding nodig had en zo, en ...dat dat [een instelling met 24-uurs begeleiding] echt niet is wat ik wil ... Nee, ik ben daar zelf niet bij geweest, bij dat gesprek. Het is het enige wat ik vanuit hun te horen gekregen heb. Maar ze zouden me nog iets laten weten. Dus meer kan ik daar eigenlijk niet over zeggen.

Terwijl hulp van instanties te kort schiet, vinden jongeren wel hulp bij lotgenoten.

Sonja: Die jongen.. die kende ik al.. van een aantal jaar geleden in ieder geval... en toen een paar jaar laten, toen was ik zeventien, kwam ik hem opeens tegen, hier in Maastricht. En toen vroeg hij van, hoe gaat het? En toen zei ik van, eigenlijk gaat het niet goed. En toen zei hij, ik ben ook naar woonvorm J gegaan, dus ga daarheen. Daar kunnen ze je helpen.

Uit sommige verhalen blijkt dat een goede begeleider heel belangrijk kan zijn voor herstel van een jongere. Zo heeft Xandra een begeleider gevonden die haar goed kan ondersteunen omdat ze haar persoonlijk kent.

Xandra: Zij is eigenlijk een beetje mijn tweede moeder geworden, dat was eigenlijk niet zo de planning toen ik haar kreeg. .... ik heb haar nu bijna een jaartje. Zij kwam bij mij thuis en uiteindelijk was mijn thuissituatie ja, niet meer goed om daar te wonen en toen heeft zij mij op een lijst gezet en toen ben ik daar mogen komen. Toen was ik zeventien. ...

Continuïteit in zorg blijkt echter eerder uitzondering dan regel te zijn. Veel jongeren hebben een hele processie aan hulpverleners zien langskomen en voelen zich niet verder geholpen.

Nienke: Ja verschillende soorten mensen eigenlijk. Mijn psycholoog, verschillende hulpverleners die kwamen en gingen eigenlijk. En op een gegeven moment kregen ook mijn ouders iemand, omdat het zo moeilijk was thuis. En toen is die een paar keer mee geweest. Maar echt heel veel verschillende soorten mensen eigenlijk. Van zorgverlener F, zorgverlener P en ook nog zorgverlener H, dat ligt in Geleen. Daar heb ik ook nog een tijd bij gezeten. Dus ja eigenlijk, ja, ik hol van de ene naar de andere zorgverlener eigenlijk.
Want je bent ook eigenlijk wantrouwend naar mensen, omdat je eigenlijk de hele tijd van het kastje naar de muur gestuurd wordt. En als je dat vertrouwen wel hebt, dan gaat dat wel beter.

En soms zet het patroon van wisselende begeleiding zich zelfs voort in een woonvorm. Wat een stabiele woonvorm lijkt, is dan in sociaal opzicht behoorlijk instabiel.

Jordy: *E*n toen ging ik daar dus begeleid wonen, toen kreeg ik ... gewoon meteen een andere begeleidster ... Dus die mevrouw heeft daar een tijdje gewerkt, die ging toen weg, toen kreeg ik weer een andere. Dus toen had ik echt op een half jaar tijd had ik misschien drie of vier vertrouwenspersonen gehad en daar deel je toch wel bepaalde dingen mee wat je niet snel met iemand deelt of zo. En als je dan steeds weer een ander hebt en je moet steeds weer jouw verhaal doen, op een gegeven moment ga je dat niet meer doen. Want daar heb je en geen zin meer in, want het zijn geen vijf minuten natuurlijk.

Veerkracht en herstel van jongeren wordt extra gecompliceerd door de nabijheid van criminele netwerken in de stad. Wanneer wonen en financiën niet goed geregeld zijn, zijn criminele netwerken een aantrekkelijk alternatief. De meeste jonge straatdealers zijn bekenden van jongeren in een woonvorm. Begeleiders merken op dat het vrijwel onmogelijk is om een zerotolerance beleid te handhaven als het gaat om softdrugs, maar ze treden wel streng op bij harddrugs en dealen.

Woonvorm C medewerker: Sowieso bij handel van softdrugs of handel van harddrugs en het bezit van harddrugs, volgt een exit dus echt. Dan moet je gewoon uit het huis. We proberen daar gewoon op te zitten, maar het is heel lastig natuurlijk.

Begeleiders proberen jongeren te helpen om sterker in hun schoenen staan.

Woonvorm O medewerker: En als jouw bezoek tegen jou zegt, hé, ik heb hier ook een zakje wiet, dat moet ik even kwijt want ik moet even naar huis, wil jij die even in je zak houden? Dat gebeurt gewoon. Die jongeman heeft geen idee waar hij mee rondloopt, want die gebruikt zelf verder niks. ... Maar wat maakt dat jij niet voor een leugenaar met een grammetje coke dan even loopt? Want je hebt denk ik geen idee waar je mee loopt.

Er zijn ook creatieve andere wegen om jongeren te ondersteunen bij keuzes die ze maken. Bij woonvorm O is een escaperoom gebouwd om dilemma's in een spel uit te proberen. *Je krijgt een blauwe enveloppe, wat doe je daarmee? Je hebt van een vriend 50 euro geleend die je niet terug kan betalen en hij vraagt je om een scooter te stelen voor 50 euro...wat doe je?* (zie afbeelding 1).

Afbeelding 1: Escaperoom in woonvorm geeft inkijkje in dilemma's van jongeren

Een escaperoom is een spel waarbij de spelers een puzzel moeten oplossen om uit de kamer te "ontsnappen". Deze escaperoom voor jongeren en professionals brengt de spelers in situaties uit het leven van een jongere om inzicht te geven in keuzes waar jongeren vaak voor staan.

Conclusie

De meeste woonvormen bieden een 'thuis' voor kwetsbare jongeren, maar sommige woonvormen bedreigen de veerkracht van jongeren omdat ze onveilig zijn: ruzies, diefstallen en begeleiders handelen niet adequaat. Sommige woonvormen zijn een gemeenschap, waar ook de jongeren bij horen die er niet meer wonen. Voor kwetsbare jongeren zijn publieke ontmoetingsplekken in de stad belangrijk om tot rust te komen, maar er zijn niet veel betaalbare ontmoetingsplekken en jongeren kunnen de weg naar de inloopplekken voor hulp moeilijk vinden. Een open stad biedt geschikte woonruimte voor alle jongeren in de stad, ook jongeren die noodgedwongen hun ouderlijk huis eerder verlaten en die niet aan de universiteit studeren. Voor deze kwetsbare jongeren heeft Maastricht echter veel te weinig betaalbare woonruimte. Als gevolg hiervan blijven veel jongeren langer dan nodig is gebruik maken van een woonvorm met begeleiding. Als ze toch uitstromen hebben ze het zwaar met de combinatie van school, werk, zelfzorg en sociaal leven met te weinig inkomen. Bij herstel spelen leeftijdsgenoten en lotgenoten een grote rol. Professionals kunnen belangrijk zijn maar jongeren hebben vaak al vele voorbij zien komen en ze missen vertrouwensrelaties. In sommige woonvormen wordt dit patroon van discontinuïteit en onbetrouwbaarheid voortgezet: er ontstaat geen goede hulprelatie en er wordt niet naar jongeren geluisterd. Naast een gebrek aan goede woonruimten, publieke plekken, en betrouwbare zorg is de nabijheid van criminele netwerken in de stad een valkuil voor jongeren.

Woonpijn van jongvolwassen statushouders. Stress en op adem komen

Jong Volwassen Statushouders (JVS) worstelen ook met wonen. Jongvolwassen statushouders zijn vluchtelingen tussen 18 en 27 jaar die asiel hebben aangevraagd en recent een verblijfsvergunning en woning in Maastricht hebben gekregen, en die een leven opbouwen met taallessen, school, stage en soms ook betaald werk (a 340 volgens schattingen). Maastricht heeft de taak om elk jaar een afgesproken aantal statushouders te huisvesten (86 in 2019), waaronder ook jong volwassen statushouders onder de 27 jaar. In de praktijk blijkt het voor jonge vluchtelingen vaak echter niet gemakkelijk om zelfstandig te wonen, noch om een zelfstandige woning te krijgen.

Jonge vluchtelingen zijn extra kwetsbaar vanwege ontwrichtende ervaringen.

> **Birikti vertelt bijvoorbeeld:** 'Ik heb [door] Eritrea naar Ethiopië [gereisd], [en van] Ethiopië ook naar Sudan, [en] ook naar Sahara. [In de] Sahara [zag] ik veel.... dood. Daarom [kan ik er] niet van slapen. En ik huil ook.'

Net als kwetsbare jongeren uit Maastricht leiden jonge vluchtelingen soms een zwervend bestaan als bankhopper (CBS 2016). Daarnaast worstelen jonge migranten die wel een woning hebben vaak met botsende financiële verplichtingen tegenover verhuurder, kredietbank, verzekering, belasting enerzijds, en tegenover familieleden anderzijds.

> 'Ja, ik heb ook heel veel schulden. Ik heb- Ik moet ook mijn familie bijhelpen en ik heb- Ik ben ook de oudste jongen.'

Of zoals een medewerker van M uitlegt:

> Dat ze eigenlijk de huur moeten betalen, maar dan belt hun zieke moeder, ik moet nu naar het ziekenhuis in Eritrea en je moet me nu vijfhonderd euro sturen. En dat de druk dan zo hoog is dat ze daar geen nee tegen kunnen zeggen en dan dus de huur niet betalen en het geld wel sturen.

Er zijn in 2019 in Maastricht drie organisaties die begeleiding bieden aan deze jongeren bij het wonen: K, L & M. Begeleiders van K kennen de jongeren vaak al van voordat ze zelfstandig gingen wonen, en lopen nog een tijdje met de jongeren mee om een 'zachte landing' mogelijk te maken. L biedt diverse vormen van sociale en juridische dienstverlening en wordt ingeschakeld in crisissituaties als jonge vluchtelingen dakloos dreigen te worden. Zij heeft nu een aantal huizen van de woningbouwvereniging toegewezen gekregen waarin ze jongeren kan onderbrengen en begeleiden. M biedt 'coaching bij vestiging' aan statushouders, waaronder ook jongeren. Vanaf 1 september opent organisatie D die woonvorm en inloop D opzette (WiD zie hoofdstuk 2) een woonvorm voor een mix van jonge vluchtelingen, studenten en één of enkele 'anders ontwikkelde jongeren'. Hoe ervaren jongvolwassen statushouders thuis, de stad, en herstelondersteuning?

Thuiskomen in een huis

Het veerkracht-ondersteunende karakter van de woonplekken voor jong volwassen statushouders verschilt sterk.[4] Voor alle jongeren met een eigen woning is een woning een plek om te *zijn,* om rust, privacy en veiligheid vinden.

Aron: Ik ben heel blij dat ik hier kan wonen. ... als ik alleen ben heb ik geen problemen met de rest.....ik ben hier in rust en ik kan ook verder met mijn studie bezig en soms doe ik alle opdrachten van school hier. Ben ik gewoon rustig en doe ik mijn eigen ding.

Een eigen woning biedt meer vrijheid, maar die wordt soms echter ook als eenzaam ervaren.

Birhan: Het is een goede plek, ja, maar als je je depri voelt, dan kan je je hier alleen voelen, je hebt geen familie, geen beste vrienden.. (vertaald uit het Engels).

Ook is het soms moeilijk om rust te vinden in een eigen woning door geldzorgen, of door omgang met instanties.

Aron: Maar ik doe mijn best deze laatste tijd. Maar ik ben heel erg bezig met schulden, stage, school, werken. Geen tijd meer soms. Soms werk ik 's avonds, 's ochtends, ik denk, ben je gek geworden. Als [het] niet voor mijn familie of voor mijn problemen was .... Ik ben ook niet [een] robot, ik ben ook gewoon mens. En ik wil ook gewoon vrijheid hebben, energie voor mijn werk en ook niet altijd werken.

Eferm: Hier is [het] eigenlijk moeilijk.. ja doordat.. ik heb nu al twee maanden of zo hier gewoond en in ben nog niet gewend. En hier heb je ook heel veel dingen die je zelf moet doen.

Jonge vluchtelingen hebben echter ook vaak te maken met ongezonde en onveilige woonsituaties bij particuliere verhuurders: er is sprake van lekkages, vochtproblemen en openliggende leidingen.

Medewerker K: Er zitten jongeren inderdaad in panden van huisjesmelkers. Kleine kamertjes, niet altijd in hele goede omstandigheden. We proberen ons best te doen om deze jongeren te huisvesten via de woningbouw, maar er is gewoon weinig aanbod en weinig doorstroom. Dat maakt het heel erg lastig.

Een eigen woning is voor jonge vluchtelingen een plek om te *worden,* om nieuwe plannen te maken voor de toekomst en om zich in te zetten voor school. Begeleiders proberen hen inzicht te geven in de institutionele arrangementen waar ze mee te maken hebben.

Eigenlijk zijn we een intermediair tussen die vluchtelingen en alle instanties die die om zich heen verzameld heeft. En eigenlijk verlichten we de cliënt op zo'n manier dat het voor hem vatbaar is wat er allemaal gebeurt. Dus in het begin van de begeleiding zie je ook dat je het gefragmenteerd aanbiedt. Want als ik iemand meteen ga uitleggen hoe die kredietbank werkt, hoe de uitkering werkt, hoe de toeslagen, ja, dan belast je ze gewoon te veel. Dus we doen dat stap voor stap. **(medewerker M)**

Een jongere zelf legt uit hoe zijn begeleider hem helpt.

Als hier een moeilijke brief binnenkomt dan kan ik niet alles begrijpen snap je? ...Dus dan moet ik naar mijn persoonlijk begeleider... want ik heb sowieso één keer per week een afspraak... dan kan ik de brief ook meenemen.

Thuis-begeleiders van jonge vluchtelingen proberen ook ontwikkeling op sociaal vlak te stimuleren door ze aan te sporen tot contacten met buren, of soms ook door de buren in beweging te brengen.

Medewerker L: Omdat we voor kleinschalige oplossingen zijn in buurten. Gewoon in een straatje of op een pleintje... waarin je behalve wat wij kunnen doen ook meteen de buren inschakelt om een beetje een oogje in het zeil te houden. Maar ook om na te denken van, ja hoe leef je nu hier? En dat degene die daar woont dan weet, oh maar de buren die weten van mijn probleem en als er iets is kan ik naar de buren... en van de andere kant dat de buren ook weten, dat zijn mensen... die hebben heel veel meegemaakt en kunnen ook anders reageren.

Organisatie L geeft cursussen voor jonge statushouders over wonen, afvalscheiding, hygiëne en seksuele gezondheid.

De woning is ook belangrijk om *'erbij horen'*. Soms leggen jongeren goede burencontacten, bijvoorbeeld via de uitvoering van kleine klusjes.

Medewerker organisatie L: Ja, op een gegeven moment kwam ik daar en ze hadden een tafel, maar die was veel te groot. Dus dan zeg ik, je moet die poten dan maar afzagen of zo. En toen zei ze, o ja, is goed, eh- Ik zeg ja, kun je dat regelen? ... [ze zei] Ja, nee, ik regel het wel. Kwam ik daar de laatste keer en ik zeg, o, hoe heb je dat nu gedaan? Ja, ik heb het aan de buurman gevraagd.

Anderen lukt dat niet. Een jongen van 18 die twee maanden zelfstandig woont in een woning waar hij keuken en sanitair met een Nederlands meisje deelt, heeft haar nog niet gesproken.

- Ik heb haar gewoon gezien ... we hebben nog niet echt gesproken of zo ....
- En heb je jouw persoonlijk begeleider wel eens gevraagd om te helpen om contact te leggen?
- Ja maar ik durf eigenlijk niet ... ik ben een beetje verlegen..
- Je hebt dus vooral contacten met mensen op school [internationale schakelklas ISK], heb je nog andere contacten?
- Niemand eigenlijk, vooral niet met Nederlanders.

Bij de woonvorm van organisatie D staat het gemeenschapsideaal en 'erbij horen' juist centraal. De locatie combineert woningen voor jonge statushouders, studenten en anders ontwikkelden, met een inloopplek voor koffie, hulvragen en services, en is ook een sociale ontmoetingsplek. Het gemeenschapsideaal is ook een belangrijk selectiecriterium: toekomstige bewoners moeten hieraan bijdragen. Voor veel jonge vluchtelingen is dat te veel gevraagd omdat ze in een overlevingsmodus zitten en in eerste instantie op zoek zijn naar een veilig plek voor zichzelf.

Voorlopig is het alleen maar onveiligheid... onzekerheid overleven... en in de overlevingsstand kun je dus ook heel weinig voor een ander...het is lijfbehoud... als je overboord bent gevallen en je bent gered en de rest van de boot niet... ik kan me voorstellen dat je nu alleen maar blij bent dat je nog loopt... dus er vallen mensen af... wij zijn geen kamerverhuurbedrijf, het gaat echt over onderschrijf je het gedachtegoed? Wat voel je daarbij... welke rol zou je daar zelf in willen spelen? **(Medewerker organisatie D)**

Open stad: markt, school en onbetaalbare woningen

Net als Nederlandse kwetsbare jongeren hebben jonge statushouders behoefte aan toegankelijke plekken voor sociale ontmoeting, rust, ontspanning, recreatie en ontwikkeling. Jongeren vertellen dat ze buiten hun huis tijd doorbrengen op school, op hun stageplek, en sommigen ook op hun werk.

Met name de internationale schakelklas, is een sociale omgeving waarin vriendschappen ontstaan.

- Met wie heb je contact in de stad?
- *Met Eritrese jongens.*
- En waar komen jullie elkaar tegen?
- *Op school, de internationale school* (ISK)

Daarnaast zijn stageplekken belangrijk om de Nederlandse taal en omgangsvormen te leren kennen.

> Ik zei tegen haar [de docent), ik wilde in een kledingzaak gaan stagelopen, ik wil met mensen bezig zijn om iets, om veel te leren van alle mensen. Zij geeft akkoord en ik was binnen een week naar de kledingzaak gegaan.

Buiten school en stage noemen jongeren soms een sportschool, de markt en winkels waar ze op zoek gaan naar goede koopjes.

> Soms ga ik naar de zondagsmarkt, [waar ik] goede dingen goedkoop [heb] gezien. Vrijdag ook.

Voor sommige jongeren is de kerk, of een gebedsbijeenkomst ook een belangrijke plek. Voor feestdagen bezoeken Eritrese jongeren een kerk in Eindhoven of Amsterdam, maar voor gebedsbijeenkomsten konden ze een tijdje ook op een gehuurde locatie in Maastricht bij elkaar komen.

> We bidden daar een keer per maand... Ja het is heel goed. Als je daarheen gaat voel je... kracht... voel je wat vertrouwen.

En in de zomer ‘als het mooi weer is’ spreken ze ook wel buiten in het park af. Uit verhalen van jongeren uit Maastricht en omgeving blijkt dat huisgenoten er soms last van hebben als een jonge vluchteling veel bezoek thuis ontvangt.

> Ik zat er niet op te wachten eerlijk gezegd om met vluchtelingen samen te wonen. Want er woonden twee meisjes, maar ze haalden letterlijk de hele familie daarheen. En er zaten soms gewoon vijf broertjes en zusjes met zijn zessen op een kamertje zo groot als dit.

In de stad zijn enkele inloopplekken voor sociale ontmoeting en hulp voor vluchtelingen. Inloop E vormt een ontmoetingsplek voor vluchtelingen en studenten met verschillende achtergronden. Hier gaat het om sociale contacten via sport, muziek, eten en feesten maar er zijn ook taal-cafés en huiswerkgroepen waarin sociaal contact en hulp wordt geboden. Veel jongeren hadden er echter niet van gehoord. Met vragen over administratie, financiën, verblijfsvergunning en gezinshereniging kunnen vluchtelingen terecht bij M, die regelmatig spreekuur houdt. Daarnaast ondersteunt M ook de reguliere inloopplekken zoals sociale teams of wijkservicepunten met de zorg voor vluchtelingen.

Een open stad heeft betaalbare en goede woningen, maar net als voor andere jongeren in de stad blijkt het ook voor jonge vluchtelingen heel moeilijk om een goede woning te vinden. Jongeren komen vaak in kamers van een particulier verhuurder of een woning van een woningbouwvereniging die slecht onderhouden zijn. De statushouders hebben een te klein budget om de woning te verbeteren.

Medewerker van M: Het gaat niet alleen om het aantal woningen maar ook om de kwaliteit... dan sta je op de stoep voor sleuteloverdracht met statushouders, een vrijwilliger, een tolk, klaar om te tekenen, maar dan krijg je iets zonder keuken... en ook als het wel volgens de regels wordt opgeleverd dan is het soms zo kaal dat het hele inrichtingskrediet direct opgaat aan een vloer bijvoorbeeld.

Soms worden jonge vluchtelingen weer uit huis gezet. Bij spanningen en conflicten trekken ze vaak aan het kortste eind. In een groot studentenhuis bijvoorbeeld woonden 15 vluchtelingen tussen de studenten. Na klachten van buurtgenoten over overlast werden deze 15 uit huis geplaatst, hoewel niet duidelijk was wie de overlast gaf.

Medewerker woonvorm K: Ze hebben het een beetje gegooid op overlast en dat soort zaken. Maar goed wij kennen deze jongens. We denken dat dat een beetje als motief is gebruikt om deze jongeren weg te krijgen. Maar we denken dat ze gewoon niet ervoor geëquipeerd waren om deze jongeren gewoon goed op te vangen.

- Want er woonden studenten en jonge asielzoekers?
- Ja, precies. En onze jongeren moesten er uiteindelijk inderdaad weg.
- En de studenten konden blijven?
- Ja.... Dus wij voelden ook een beetje van er wordt nu gewoon een beetje misbruik gemaakt van het imago van de doelgroep en het zal best wel een keet geweest zijn, maar ja, als je deze jongeren leert kennen dan denk je van oké ... Ze hebben toch veel last van een slecht imago. Ook een stukje discriminatie. En wij denken dat dat een beetje veroorzaakt wordt door een groep Algerijnen en Marokkanen ... Nou ook recente vechtpartijen op het AZC en dat wordt dan toch geassocieerd ook met onze jongeren. Plein 1992 [waar ook gedeald wordt] hangen natuurlijk veel jongeren rond. Er wordt ook gedacht dat dat onze jongeren zijn. Dat is maar een enkeling.

In gesprekken aan de regietafel JVS, waar medewerkers van de gemeente en verschillende organisaties de woonsituatie en begeleiding van jonge vluchtelingen bespreken, komt eenzelfde beeld naar voren: jonge vluchtelingen slagen er niet in om de regels in hun voordeel te laten werken. Buurtgenoten van vluchtelingen trekken vaak snel aan de bel als ze overlast ervaren, waardoor er bij de woningbouw en gemeente al snel dikke dossiers over iemand ontstaan. Uithuisplaatsingen worden ook niet altijd overlegd met de begeleiders van een bewoner terwijl die mogelijk zou kunnen bemiddelen en uithuiszetting zou kunnen voorkomen.

Herstel ondersteunen met oog voor culturele diversiteit

Woonpijn interfereert met andere vormen van pijn. Vluchtelingen kampen vaak met gezondheidsklachten terwijl toegang tot goede gezondheidszorg voor hen moeilijk is (Pharos 2019a; pharos 2019b).[15, 16] Afhankelijk van herkomstlanden en vluchtroutes is er een verhoogde kans op infectieziekten. Vluchtelingen uit Syrië, Afghanistan en Eritrea hebben ervaringen van fysiek en seksueel geweld, die kunnen uitmonden in psychische en psychosomatische klachten zoals angst, PTSS, onverklaarbare somatische klachten, slapeloosheid, nachtmerries en soms ook suïcidaliteit. Volgens Pharos schiet de psychische zorg voor vluchtelingen vaak tekort (Pharos 2019a; pharos 2019b).

Uit de verhalen van jonge vluchtelingen in Maastricht blijkt dat zij veel steun krijgen bij praktische zaken, school, financiën, verzekering, werk, maar dat ze moeilijk steun vinden voor psychische problemen en de gevolgen van het langdurig leven met gevaar en traumatische gebeurtenissen.

Jongeren en hun begeleiders wijzen op twee valkuilen die hun herstel bemoeilijken. Ten eerste is er de aantrekkingskracht van criminaliteit.

> Ze hebben in het land van herkomst gewoon eigenlijk een heel andere opleiding gehad, eigenlijk een oorlogsopleiding.... Dus om te verwachten dat ze naar hier komen en zich netjes aan de regels gaan [houden, dat]... is niet altijd gemakkelijk.... En dan hebben ze werk gekregen en ze willen ook heel graag maar dan lukt het niet om zich daaraan te houden... dus zij zeggen dan heel eerlijk en open tegen mij.... Ik kan ook gewoon in plaats van voor 9 euro per uur, kan ik iemand bellen en kan ik zo 250 euro op een dag regelen.... En het zijn jongens, je ziet dat ze niet van hier zijn, ze komen in situaties terecht waarbij ze anders worden behandeld, waardoor hun vertrouwen in de Nederlandse maatschappij nog minder wordt.

Jongeren die problemen voor anderen veroorzaken worden door verschillende organisaties de deur uitgezet, waardoor het probleem zich steeds verplaatst.

Misverstanden en onbegrip binnen de gezondheidszorg zijn een tweede valkuil in het herstel van jongvolwassen statushouders: er is weinig kennis over de betekenis van culturele achtergronden op gezondheidsproblemen, trauma en stress.[17-20] Jongeren vertellen dat enkelvoudige problemen zoals tandpijn goed worden opgelost, maar dat ze voor complexe gezondheidsproblemen geen goede zorg vinden. Een vrouw uit Eritrea vertelt dat ze niet kon slapen door de herinneringen die haar achtervolgen, en dat ze gekweld wordt door buikpijn. Bij de huisarts heeft ze de buikpijn besproken, maar ze werd niet verder geholpen.

- Naar huisarts [ben] ik meer keer geweest.... Niks voor mij hè. Want ik krijg 350, 300 boete... Ja?..
- Maar waarom krijg je een boete?
- Ik weet niet... Ik [ben]... altijd goed op tijd geweest. Nee. Ik [kreeg] altijd onderzoek, die antwoorden ook nee ...niks aan de hand. Ja. Daarom-
- Maar jij voelt wel dat er iets is?
- Ja.

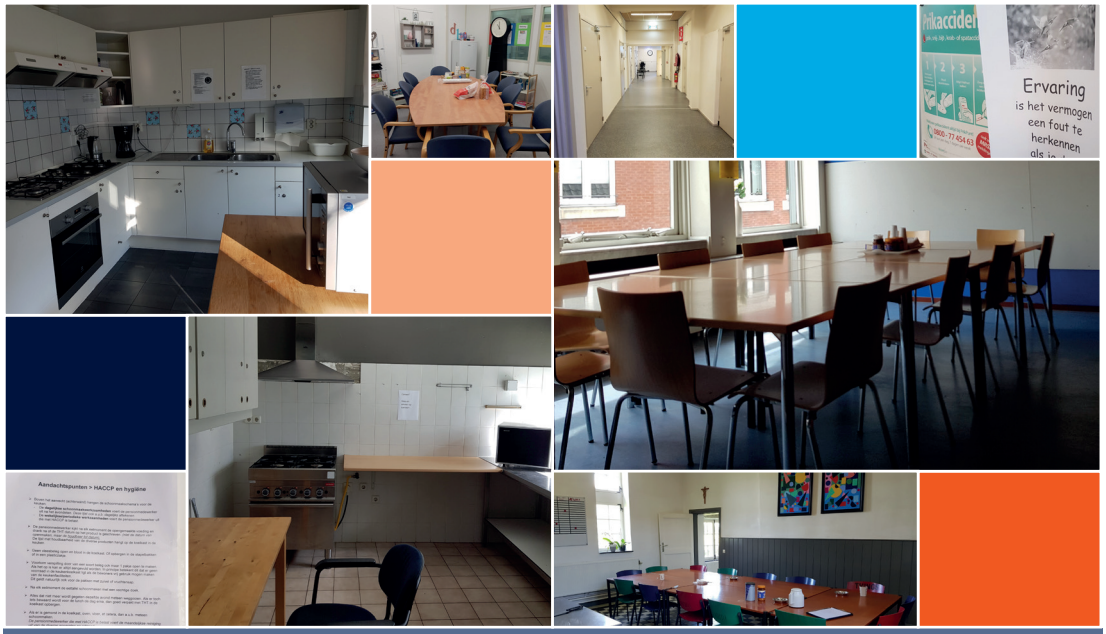
Andere jonge vluchtelingen vertellen over slaapproblemen. Onderzoekers van Pharos stelden vast dat veel vluchtelingen weinig seksuele voorlichting hebben gehad, en dat vooral vluchtelingen uit Eritrea vaak jong zwanger worden.[21] Maar wat voor Nederlandse begrippen ongebruikelijk jong is, is vanuit Eritrees perspectief gewone praktijk. Goede begeleiding op het gebied van seksualiteit, zwangerschap en geboorte vergt meer aandacht voor interculturele vraagstukken.

Conclusie

Net als voor kwetsbare jongeren uit Maastricht is het voor jonge vluchtelingen ook bijzonder moeilijk om een betaalbare, veilige woning te vinden, en dat belemmert hun sociale integratie in de stad. Voor jong volwassen statushouders is een zelfstandige woning echter een bron van veerkracht omdat het een plek biedt om te *zijn,* waar ze rust en privacy vinden, en een plek om te *worden,* om plannen te maken voor de toekomst, om te leren over instanties en over omgang met buren en andere stadsbewoners. Soms biedt een woning ook een plek om 'erbij te horen' maar niet alle jonge vluchtelingen lukt het contact te maken met buurtbewoners omdat ze in de 'overlevingsmodus' staan en rust nodig hebben. In de stad vormen publieke plekken zoals school en stage voor veel jonge vluchtelingen de belangrijkste sociale ontmoetingsplekken en bron van veerkracht. Op school

hebben ze contact met andere migranten, op hun stageplek komen ze veel Nederlanders tegen en kunnen ze oefenen met taal en omgangsvormen. Daarnaast komen ze graag op de markt, sportschool, park, of kerk. Jongeren gebruiken hun woning vaak als sociale ontmoetingsplek, omdat er weinig andere gelegenheden zijn, maar dit kan voor spanningen zorgen met huisgenoten. Inloopprojecten zijn belangrijk omdat ze een knooppunt zijn voor sociaal contact, hulp, en taalvaardigheid. Het herstel van jonge vluchtelingen wordt bedreigd door mogelijke aanraking met criminaliteit en drugs, zeker als het traject van school, laagbetaald werk, en schulden afbetalen moeizaam verloopt. Professionele organisaties stemmen hun verantwoordelijkheid en begeleiding echter niet onderling af, en het is moeilijk om passende, interculturele zorg te vinden voor trauma gerelateerde klachten zoals slaapproblemen en voor zwangerschap en geboorte.

Afbeelding 2 Gastvrijheid en/of controle

Elke woonvorm voor jongeren en volwassenen heeft een ‘gedeelde plek’ en die heeft een eigen karakter. Er zijn gastvrije plekken die door persoonlijke versiering en accenten uitnodigend zijn voor bewoners en gasten, en sociale ontmoeting en contact ondersteunen. Het kan gaan om tuinen, kringloopwinkel, horeca, of een prettige ‘woonkamer’. Andere plekken zijn erg onpersoonlijk, functioneel en beheersmatig ingericht, en lijken soms meer op een kantoor dan op een woonruimte. Formele regels bepalen de sfeer. Lege keukens en eetkamers helpen om opruim en schoonmaakregels te handhaven en om ruzie over rommel te voorkomen, maar nodigen niet uit tot sociaal contact. Veel woonvormen combineren gastvrije en controleerbare plekken. De woonvormen die alleen maar functionele, afstandelijke en controleerbare gedeelde ruimte hebben, zijn verschraald en bieden geen mogelijkheid voor bewoners om te ‘zijn’.

Woonpijn van volwassenen: hospitalisatie en onveiligheid

Ook volwassenen die ervaring hebben met psychiatrische problemen en andere ontwrichtende ervaringen, kampen met woonpijn. Ze hebben hun huis verloren, voelen zich niet thuis op de plek waar ze verblijven en krijgen geen goede zorg. Met de vermaatschappelijking van GGZ zijn internationaal veel nieuwe combinaties van wonen en zorg ontwikkeld (beschermd wonen BW) : eigen appartementen midden in de wijk met 24 uurs bereikbare zorg, 'housing first' programma's voor mensen met psychiatrische problemen die langdurig dakloos zijn geweest, en zogenaamde 'Skaeve Huze', afgeschermde woonplekken voor mensen die veel overlast geven.[22] Mensen die geen woning kunnen vinden en mensen met zware zorgzwaartepakketten' (ZZP) blijven in de oude beschermde woonvormen achter.[22] Het aanbod van combinaties van wonen en zorg kan worden ingedeeld in vier typen:

- beschermd wonen in een eigen huis met eigen huurcontract (of koopwoning)
- beschermd wonen in een zelfstandige woning die wordt gehuurd door de zorginstelling
- tijdelijk beschermd wonen met anderen samen in de voorziening van een zorginstelling
- langdurig beschermd wonen in woongroepen

Daarnaast zijn er 'logeerbedden' (woonvorm F) die crisisopvang helpen voorkomen of experimentele combinaties van beschermde woonvorm en inloop voor sociale contacten en hulp.

Maatschappelijke opvang locaties (MO) beogen daklozen op te vangen en te begeleiden naar een hersteltraject. In veel gemeentes worden begeleid wonen en maatschappelijke opvang in samenhang gecoördineerd[22], maar in Maastricht is dat nog niet het geval. Ook in de maatschappelijke opvang wordt geëxperimenteerd met tijdelijke doorstroomplekken in een hotel of bed en breakfast (maatschappelijke opvang E), zodat mensen plannen kunnen maken voor de langere termijn.

Hoe staat het met de woonervaringen van kwetsbare volwassenen in beschermde woonvormen en maatschappelijke opvang?

(Niet) thuis in een beschermde woonvorm

Beschermde woonvormen bieden in de eerste plaats een plek om te *zijn,* waar bewoners rust kunnen vinden. Bewoners krijgen dag-structuur en toezicht bij de inname van medicatie en komen in rustiger vaarwater terecht. Op veel locaties is dit echter een schrale vorm van zijn met een onpersoonlijke inrichting, karige verzorging van ruimtes en gebrek aan privacy.

> Overal hangen briefjes met tijden waarop je in het kantoortje mag komen, tijden waarop mensen geholpen worden met douchen als ze dat zelf niet meer kunnen, voorschriften rondom de medicijnrondes, en wie wanneer kookdienst heeft. Als je door de gangen loopt of in de gezamenlijke ruimtes komt is er weinig persoonlijks te bekennen. Alles oogt steriel en onbewoond. Alleen op sommige deuren staat een naam van de bewoner. ... De kamers zelf zijn wel persoonlijk ingericht. De kamers die we hebben gezien zijn klein en lijken op studenten kamers. Bed, stoel, kast, een klein bureautje en een mega grote tv. Het gebouw is niet meer dan oppervlakkig schoon, de WC's zijn smerig en overall hangt rooklucht. **(veldnotities woonvorm D)**

> Hier is het hele gebouw publiek domein. Ik heb op dit moment met niemand contact want hier zitten heel uiteenlopende mensen. Ik leef in eenzaamheid tussen veel mensen. Ik probeer me in alles aan te passen en te leven met de regels. **(bewoner woonvorm organisatie D)**

Uit de interviews werd duidelijk dat bewoners geen band hebben met de woonplek en er eerder schaamte dan zelfwaardering aan ontlenen. Het is geen woonplek om trots op te zijn (zie ook box 2). Er zijn echter ook beschermde woonvormen die wel veel aandacht besteden thuisgevoel.

> Dus daarom geloven wij erin, dat als je meteen een woning kan aanbieden waar iemand ook wil wonen en waar iemand kan blijven, dat er veel meer perspectief is en ...Dat je er ook echt alles aan gaat doen om van je huis een thuis te maken. **(medewerker Woonvorm I)**

Verschraalde plekken om te *zijn,* fungeren niet als plekken om te *worden.* Waar mensen zich niet op hun gemak voelen, kunnen ze zich niet ontwikkelen. *Schrale* woonvormen bieden geen hoop, geen toekomstperspectief en geen ondersteuning van persoonlijke ontwikkeling. Het geval van John die na een wandeling met ervaringsdeskundige terugkeert bij de beschermde woonvorm is illustratief. Tijdens de wandeling heeft John veel verteld over historische plekken in de stad.

> Toen we terugliepen naar de beschermde woonvorm, werd John wat stiller. Op het moment dat we binnenliepen, keek hij me bezorgd aan. Hij zei toen: “aan mij heb je ook niks, ik weet nooit goed wat ik moet zeggen”. **(velnotities woonvorm E)**

Buitenshuis wordt John iemand met interesses en talent, in de buurt van de woonvorm krimpt hij als het ware weer ineen. Bij woonvormen zonder beleving van ‘thuis’ is sprake van hospitalisatie, verlies van initiatief en toekomstperspectief. Ook in kleinschalige woonvormen bestaat het leven soms alleen maar uit psychiatrische problemen en routinematige zorg.

Sommige beschermde woonvormen besteden wel aandacht aan de inrichting van woonruimte, persoonlijke contacten en ontwikkeling. Het verhaal van een transgender vrouw Kyra toont hoe belangrijk persoonlijk contact voor thuis-gevoel kan zijn.

> **Kyra:** Toen ik in een traject van genderdysferie was begonnen had ik geen vast verblijfsadres. Toen ik naar een woonvorm van E belde kon ik daar meteen terecht. Het grote geluk was dat ik een begeleidster kreeg die zelf lesbisch was en waar ik een persoonlijke klik mee had. Ik voelde me bij deze woonvorm van E goed geholpen met mijn angsten omdat ik steeds huisgenoten tegenkwam en me niet meer kon verstoppen. Dit leidde uiteindelijk tot meer zelfvertrouwen. Sinds 2017 woon ik zelfstandig met ambulante hulpverlening waar ik veel steun aan heb, twee jonge mensen die luisteren naar mijn levensverhaal en ook praktische steun boden.

De aandacht voor wie ze was als persoon hielp haar om nieuw perspectief te ontwikkelen.

Woonvormen kunnen ook veerkracht van kwetsbare mensen ondersteunen omdat ze het gevoel geven *‘ergens bij te horen’*.[4] Sommige beschermde woonvormen bieden op dit vlak echter vrijwel niets. De contacten in sommige woonvormen zijn gespeend van alledaagse vriendelijkheid en respect en worden volgens bewoners gekenmerkt door de boodschap ’je hoort er niet bij’. Zo vertelt Gert dat hij al zeven maanden ergens woonde en dat niet één professional een persoonlijk gesprek met hem had gevoerd over zijn interesses en zijn studie.

Gert ervaart zijn huidige woonplek als formeel met de nadruk op zorg. Als we naar zijn hobby's en interesses vragen dan is hij op dit moment vooral bezig met de teloorgang van het ik in de huidige maatschappij... Hij heeft gedichten geschreven en zou graag wat met proza gaan doen. Daarnaast leest hij veel. Uit het gesprek blijkt dat niemand in de woonvorm hem naar zijn interesses heeft gevraagd. Hij ziet zichzelf als een mens die niks meer kan en niks meer is. Hij heeft geen verwachtingen meer van de toekomst maar ziet zichzelf aan de andere kant niet als ziek.

Een andere bewoner op dezelfde locatie heeft vergelijkbare observaties van een beschermde woonvorm waar hij eerder woonde.

Mensen leven daar niet. De meeste bewoners komen alleen tijdens de drie maaltijden tevoorschijn. Vreten zich vol. Schijten de wc vol. En verdwijnen weer. De leiding is er nooit en mensen eten als beesten. Iedereen heeft overgewicht. Niemand wordt begeleid. De leiding vertoont hetzelfde domme gedrag als de bewoners. Ik ben van ellende weer gaan drinken.

Het kan ook anders. Op locatie G. wonen veel mensen met zware meervoudige problemen zoals psychiatrische problemen, schulden, verslaving, lichte verstandelijke beperking, en vaak ook lichamelijke gezondheidsproblemen. Bij een deel van de bewoners is geen vooruitgang te zien en eerder achteruitgang, door veroudering en ernstige verslaving. Een medewerker legt uit: *Goed, we zijn natuurlijk niet voor niks de experts op het gebied van de onderkant van de samenleving*. Toch hebben bewoners wel persoonlijke contacten met professionals, vrijwilligers en buurtgenoten ontwikkeld. Ondanks fricties met buurtgenoten, wordt de buurt betrokken bij de woonvorm door een huiskamer met weggeefwinkel, een 'broodbank', voedselbank en een tuinencomplex. De huiskamer is een gezellige plek voor bewoners van de woonvorm en anderen. Sommige buurtbewoners doen er klusjes. Doordat de gastvrijheid en de sociale contacten die ontstaan, dempt deze woonvorm conflicten en stimuleert ze de veerkracht van bewoners met zware, langdurige problemen.

BOX 2 Beschermd wonen organisatie E

Doel
Het bieden van een veilige, beschermde woonomgeving om weer structuur in je leven terug te krijgen. Stabilisatie en, indien mogelijk, verhoging van de zelfstandigheid en zelfredzaamheid zijn hierbij onze uitgangspunten

Praktijk
Ik (ervaringsdeskundige GGZ) ben een jaar lang op bezoek gegaan in deze woonvorm om contact te leggen met de bewoners en eventueel iets te ondernemen. Die bezoeken vonden elke maandag plaats tussen 12 uur en 15 uur: dat is na een introductiedag over herstel voor het begeleidingsteam van het huis zo afgesproken met de leidinggevende. Ik schoof dan aan bij het middageten. Een broodmaaltijd die de bewoners volgens een corvee-systeem zelf samenstellen. In de avond wordt er afwisselend gekookt. Er zijn mensen die helemaal nooit beneden komen.

Het gebouw is een erg groot voormalig woonhuis. Er wonen negen mensen met een psychiatrische kwetsbaarheid.

Op de benedenverdieping is een heel erg grote woonkamer met grote tafel en twee erg versleten bankstelmeubels, een driezits en een tweezits. De hele bank zit onder de brandgaten

van sigaretten. Ook de vloer is overal ontsiert door brandgaten. Bijna elke bewoner rookt fors en het hele gebouw ruikt naar sigaretten. Op de bovenverdiepingen zijn een aantal heel erg kleine slaapkamers, er is nauwelijks ruimte voor een bed. Verder zijn er 3 gemeenschappelijke toiletten die ernstig vervuild zijn. Ook de douche (een in het hele gebouw) is niet schoon.

Eén keer per dag komt een poetsvrouw de gemeenschappelijke ruimtes poetsen. Zij komt echter tijd te kort om alles bij te houden. Er lopen af en toe muizen rond in de woonvorm, er staan hier en daar ook muizenvallen. Personeel komt slechts een uurtje in de middag om medicatie uit te delen. In de avond komt iemand een uur. Ook het personeel vindt de woonvorm smerig, maar er wordt geen actie in ondernomen.

Aanschuiven bij het middageten levert altijd leuke gesprekken op. Je ziet dat mensen onder de medicatie zitten. Daar wordt dan ook aan tafel veel over geklaagd. De mensen weten dat ik ook ooit in een woonvorm woonde, dat helpt om contact te leggen. Ze vragen me vaak de oren van mijn hoofd, willen weten of ik samenwoon, hoe mijn vriendin er uitziet, wat ik precies voor werk doe en of ik er betaald voor krijg. Ze zijn heel open naar mij, alleen als er begeleiding komt, wordt het aan tafel stiller. De begeleiding hoort te weten dat ik elke maandag kom, hun leidinggevende had ze geïnformeerd, maar toch moet ik elke keer uitleggen wie ik ben. De meeste bewoners willen er niet wonen. Ze missen privacy, vinden het er vies en missen goede ondersteuning. Ik ben het enige bezoek dat komt.

In de middaguren ga ik met een stuk of 3 bewoners het centrum van de stad in. De meeste mensen hebben geen geld om een terrasje te kunnen betalen, dus dat neem ik standaard voor mijn rekening. In de stad zie je mensen opbloeien, heel anders worden dan in dat gebouw. In de stad hebben we het over van alles en nog wat. Veel mensen delen intieme zaken met mij, bijvoorbeeld dat ze het erg vinden dat ze geen partner hebben en intimiteit missen.

Nico, een man van rond de 50 leest veel boeken. Zijn behandelaars zeggen dat hij schizofrenie heeft. Ondanks dat hij 1 keer per jaar psychotisch kan zijn, is hij de hele dag weg uit de woonvorm. Hij sport veel, werkt als vrijwilliger en probeert zo uit depressies te blijven. Hij mist dat ik nu niet meer naar de woonvorm kom, we bellen alleen nog. Nico is ook erg bezorgd om mij, hij ziet het als het niet zo goed gaat met mij. Hij zou een goede ervaringsdeskundige kunnen zijn, maar niemand snijdt dat met hem aan. Nico zou graag zelfstandig wonen met ondersteuning, bijv. met ambulante woonbegeleiding. Echter niemand lijkt die wens vorm te geven. Nico's wens krijgt geen gehoor omdat hij 'heel ernstig ziek' is. De begeleiders weten weinig over herstel met psychosegevoeligheid. (Psychosenet)

Verblijf in maatschappelijke opvang. Slaapzaal of eigen ruimte

Een maatschappelijke opvang biedt geen 'thuis', ze is een basisvoorziening voor 'thuislozen'. Gasten worstelen met psychiatrische problemen, verstandelijke beperking, schulden, verslaving en meestal met een combinatie hiervan, maar er komen ook mensen zonder psychiatrische achtergrond, die na scheiding, ziekte en financiële problemen of met een gevangenisverleden op straat komen te staan. In Maastricht zijn 3 grote aanbieders van maatschappelijke opvang, maatschappelijke opvang E, G en P. Een belangrijk verschil tussen deze locaties is de beschikbaarheid van privéruimte. Waar gasten van maatschappelijke opvang E en maatschappelijke opvang P een eigen kamer krijgen, biedt maatschappelijke opvang G slaapzalen.

Voormalige gast. Je hebt drie kamers, je hebt een kleine zaal voor de werkende mensen, voor de wat oudere mensen die daar zitten en gewoon niet meer wegkomen. En dan heb je middelgrote kamer voor de mensen die er wel vaak zijn, maar ook niet veel te doen hebben. En dan heb je nog de grote ruimte, daar kunnen zeker 20, 25 mensen in slapen en die ruimte is echt voor de mensen die zo binnen komen, naar buiten gaan, binnen komen, in een keer weg zijn.

Geïnterviewden maken duidelijk dat dit geen plek is om te *zijn:* het biedt geen rust en privacy of stabiliteit, mensen zijn er niet graag, en voelen zich vaak onveilig. Mensen vertellen dat het een verzamelplaats van zware problematiek is, waardoor bezoekers last hebben van elkaar.

Ik kom in een kamer met vierentwintig mensen, ik was anders... gewend te leven. Fatsoenlijk, schoon, iedere dag douchen... een schone hemd en- Ik loop netjes [in] kostuum, stropdas. Zo ben ik het gewend altijd. Maar door omstandigheden ben ik in die situatie beland, ben ik daarheen gegaan. En daar beland ik in een kamer met vierentwintig mensen, maar [het] stinkt verschrikkelijk. Er zij mensen die zich nooit wassen [in het bed] boven mij... [hij was ook aan het] praten, de hele dag, maar non-stop.

Mensen hadden last van drugsgebruik van anderen en voelden zich onveilig.

- Het vervelendste vond ik als je dan 's avonds begint te slapen, er zullen nachten tussen zitten dat ze gewoon met een aansteker en zilverfolie en dat ze gewoon, ik weet niet wat voor rotzooi allemaal.
- Op de slaapkamer?
- Ja, het is verboden, het mag ook gewoon helemaal niet. Maar ik ga dat niet vertellen, wat voor hetzelfde geld heb ik iets in mijn nek zitten in een ... daarna heeft iemand gewoon een schaar in zijn nek gekregen.

Dat is echt een plek, daar sta je echt elke tien seconden sta je over je schouder te kijken, het liefste zit ik ook gewoon met mijn rug tegen een muur aan.

Een andere gast van maatschappelijke opvang G vertelt:

Een keer in de week draait er eentje door. Dus 's avonds eet ik en dan ga ik vroeg te bed. 's Morgens neem ik ontbijt en ben ik de deur uit. Dan heb ik gewoon weer rust. Zit ik weer in het normale leven tussen normale mensen. Begrijp je dat? Zodra je dat wereldje in gaat verander je eigenlijk. Zodra je die deur opendoet... dan staat je lichaam al alert in gevecht houding, wat gaat er nu gebeuren?

Deze man die ten tijde van het interview op maatschappelijke opvang G verblijft, legt uit dat geweld zo alledaags is dat mensen bij harde geluiden direct naar de vloer duiken. De nacht voor het interview had een man stenen door de ruit gegooid omdat hem de toegang tot de opvang was ontzegd. Alle aanwezigen doken naar de vloer.

Je went eraan. Ook toen die ramen ingetikt werden, lag je net in bed. Dacht iedereen dat er op de ramen geschoten werd. Dus iedereen duikt op de grond of vlucht bij mij de slaapkamer in en dan word ik zo wakker en dan zeg ik, wat is er aan de hand? Ja, er wordt geschoten. O, is dat alles? Terwijl veiligheidsglas, daar kan eigenlijk geen kogel door heen.

Als iemand agressief wordt, probeert de begeleiding in te grijpen en de persoon te kalmeren zolang deze nog aanspreekbaar lijkt en ongewapend is.

> Ligt eraan of ze hem kunnen aanspreken, maar als hij een mes heeft, dan rennen ze naar het kantoor en sluiten der eigen op in de kantoor. Dat zijn de procedures dus en bellen ze de politie. Dan komt de politie binnen gestormd afhankelijk wat hij in zijn hand heeft. Of met getrokken pistool en dan wordt hij meegenomen.

Hoewel maatschappelijke opvang niet bedoeld is als thuis, beoogt het wel veerkracht te versterken. De interviews maken echter duidelijk dat opvang G een laatste, onvermijdelijke optie is voor mensen die proberen te overleven. De twee andere opvang-locaties bieden wel een plek om te zijn met rust, privacy, en veiligheid. Mensen hebben daar een eigen kamer en kunnen zich terug te trekken en uitrusten. Een man werd door medewerkers van maatschappelijke opvang G doorverwezen naar maatschappelijke opvang E.

> Tegenover wat ik mee heb gemaakt met maatschappelijke opvang G, is het hier heel anders... Je hebt je kamer en eigen ijskast, een kledingkast kan ik de kleding netjes op hangers [hangen]... En ik kan douchen, is gezamenlijk, maar je kan douchen. Je hebt een gezamenlijk keuken.

En ook bij maatschappelijke opvang P hebben mensen eigen kamers met rust en privacy. Daarbij vertellen de mensen die bij maatschappelijke opvang P verblijven dat ze ook gehecht zijn aan de plek omdat het midden in de natuur ligt.

> Maatschappelijke opvang P is een carré boerderij met kringloopwinkel, 15 kamers voor maatschappelijke opvang, die in het overstromingsgebied van de Maas ligt. Met het Maasplan is ook de omgeving van de boerderij veranderd, en komen veel fietsers die een tussenstop maken bij de boerderij. De afgelopen jaren is de boerderij ook vanbinnen getransformeerd met horeca, moestuinen, een zaaltje voor vergaderingen of feesten en een tentoonstellingsruimte waar één van de opgegraven paarden van het 18e eeuwse paardengraf uit Borgharen ligt. Als ik de binnenplaats oploop zit er een groepje mannen die hier verblijven koffie te drinken, en er zit ook een man die hier in het verleden een tijdje woonde maar graag terugkomt om te helpen, ook nu hij een eigen woning heeft. Als ik opmerk dat er veel veranderd is, laat één van de bewoners mij zien wat de aanpassingen van het Maasplan zijn. Hij neemt me mee naar een andere uitgang uit de carré en wijst me de Koniks paarden, de Maas, en de overstroomgebieden. Pasgeleden nog stond het water tot naast de boerderij, maar volgens hem zou het in de toekomst niet meer overstromen. Na de laatste afgravingen is de kans op een overstroming eens in de 250 jaar. Mijn gids gaat weer zitten en ik krijg koffie. Ik vertel dat ik onderzoek doe naar opvanglocaties en diverse woonvormen. Mijn gids merkt op: we mogen niet klagen, we hebben het niet slecht hier. Zolang we maar wel meewerken worden we ook vrij gelaten. En je zit hier rustig en je hebt een eigen kamer.

Mensen die bij maatschappelijke opvang G verbleven, konden hun hoop op een betere toekomst levend houden door zo veel mogelijk actief te blijven buiten de opvang, met vrijwilligerswerk, door met maatjes van de vrijwilligersorganisatie Q te sporten of door naar de bibliotheek te gaan.

> Maar zodra ik die deur in die maatschappelijke opvang G uit ga schakel ik om en ben je een heel ander persoon. .... Door mijn achtergrond ben ik ook veel op het agrarische platteland bezig. Ik sleutel aan oldtimers, snap je? Ik zit in een trekker old-time club. Ik doe oude

ambachten... Dus daar besteed ik heel veel tijd aan. Ik heb gewoon een heel sociaal leven hier in Maastricht.... Ik heb hier eigenlijk alles opgebouwd.

Op de opvanglocaties die rust boden, konden mensen nieuwe plannen maken. Django, die woont bij maatschappelijke opvang E, vertelde bijvoorbeeld dat hij zolang zijn vrouw leefde nooit had leren koken, maar nu voor het eerst zelf recepten heeft uitgeprobeerd. Dit gaf hem inspiratie om meer te koken in de toekomst.

Ik heb geleerd koken, klein beetje. Ik hebt nooit gekookt dus-...Ja, je gaat moeten koken. Nu is het hobby geworden. En ik wacht met smart om te verhuizen, naar mijn eigen appartementje en eigen keuken. En dan ga ik nog meer experimenteren.

Maatschappelijke opvang P biedt niet alleen onderdak maar ook dagbesteding. Mensen draaien mee in de kringloopwinkel, horeca, moestuinen en onderhoud van het gebouw. Deze opvang is dus ook een 'plek om te *doen* en dit stimuleert om toekomstplannen te maken. Een bewoner die helpt in de horeca heeft bijvoorbeeld plannen om dit uit te bouwen.

Als we een grotere keuken kunnen regelen en krijgen. En dan bijvoorbeeld, hier heb je die runderen buiten lopen...Die moeten op de kaart. Die lopen hier, dus die wil ik op de kaart hebben. Dus en gewoon van streekproducten.

De locaties maatschappelijke opvang G en E zijn niet opgezet als een plek om *erbij te horen*. De mensen die er verblijven houden hun sociale leven gescheiden van de maatschappelijke opvang en vertellen vaak niet eens dat ze daar verblijven.

Er is ook sprake van een beetje trots. Kan ik niks aan doen. Trots zijn is gezond, is niet slecht. Maar té trots zijn wel minder.... Ik ga niet iedereen aan de neus hangen dat ik heb gevonden opvangcentrum.

Mensen bouwen er geen sociaal leven op, maar er zijn goede contacten met professionals die meedenken en in opvang E is er goed contact met andere gasten. Een gast vertelt over een gezin met een jong kindje dat ook bij maatschappelijke opvang E verblijft.

Ik hou heel veel van kinderen. Het hele gezin. Dan krijg ik een brok in de keel alleen, en er is een heel sympathieke jongen... Iedere dag ga ik daarnaartoe... En de, het personeel is behulpzaam, is begrijpelijk. Ik ben niet aan het slijmen nu, pas op. Maar zo is het.

Maatschappelijke opvang P genereert wel sterke sociale netwerken: door de bezoekers van de kringloopwinkel, het paardengraf en café is deze opvang geen afgeschermde sociale bubbel is maar een levendige ontmoetingsplek.

Alle soorten. Alle maten. Van alle klassen. Hier komen bijvoorbeeld sinds kort, ik werk en ik zie, ... verrek, dat zijn die mensen, vroegere vrienden, van pap en mam. ...Dus dat zijn hele chique, hele rijke mensen, die komen hier. En er komen ook echt mensen, wat niks hebben. En dat is leuk hier. Je komt echt alles tegen. Dat is echt leuk.

Open stad: bibliotheek, gratis koffie en onbetaalbare woningen

Voor mensen met psychiatrische problemen en mensen die weinig te besteden hebben of dakloos zijn, is een open, gastvrije stad belangrijk: dat wil zeggen betaalbare woningen en plekken om anderen te ontmoeten.

Micropublieke plekken zijn knopen in het sociale weefsel van de stad die netwerken van meer en minder kwetsbare mensen met elkaar verbinden. Voor mensen in een beschermde woonvorm en in de maatschappelijke opvang zijn micropublieke plekken van grote waarde om, ook al zijn ze dakloos, toch een thuis in de stad te vinden. Het gaat om plekken die niet op speciale doelgroepen gericht zijn en waar je niet per se lid van hoeft te zijn, zoals de bibliotheek, sportparken, cafés, parken, pleinen en straten. Andere voorbeelden zijn de Masters Home, Athos, Werkhuis en Daalhoeve , omdat ze functies combineren en mensen niet stigmatiseren[23] en de inloop van organisatie G waar gratis koffie en hulp wordt aangeboden. Gastvrije vrijwilligersprojecten zoals een fietsenreparatie werkplaats of de soepbus helpen om de dag op een prettige manier door te brengen. Ook mensen die in de opvang verblijven of in een beschermde woonvorm wonen doen er vrijwilligerswerk. Het aanbod van dit soort hybride, micropublieke plekken is echter niet groot. Veel publieke plekken werpen drempels op: mensen worden weggestuurd uit winkels of van terrassen, en musea of bioscopen zijn voor veel kwetsbare mensen niet toegankelijk. Soms durven mensen niet naar binnen te gaan. Maatjesprojecten kunnen helpen om de drempel te verlagen.

Een open stad biedt passende betaalbare woonruimte aan meer en minder kwetsbare mensen in verschillende financiële situaties. De stad heeft echter een tekort aan betaalbare woningen van voldoende kwaliteit. Het aantal uithuiszettingen door schulden en huurachterstand is het afgelopen jaar met preventief beleid weliswaar teruggedrongen[24] maar dat neemt niet weg dat dakloosheid door stapeling van schulden nog steeds voorkomt. Voor veel kwetsbare mensen is het moeilijk om aan alle financiële verplichtingen te voldoen en een betaalbare, gezonde woning te vinden.

> Ik had wel een woning zes maanden geleden. Maar die was in zo'n slechte staat. Doordat mijn gezondheid [slecht was, was het beter] om niet erin te verblijven. Die heb ik teruggegeven aan de woningbouw. ... Heel veel water liep aan de binnenkant. Ze hebben vochtproblemen. Heel veel dingen waren bij de oplevering niet gemaakt. Barsten in de ramen. Als er een elektro bus voor bij kwam trilde de ramen, 's morgen begint het om kwart voor vijf als de eerste bus voor bij komt en dan om de twintig minuten komt de tweede bus. Het is net of dat de ramen in de sponningen staan te springen. En ja, nou neem ik het initiatief om naar oplossingen te zoeken. Bijvoorbeeld een muur te metselen, een stenen muur [om het vocht weg te werken en tegen] de trilling van het wegdek. Maar de woningcorporatie wil daar geen ene vorm aan mee werken, want de andere mensen hebben er geen last van zeggen ze dan. Maar ik zat op zo'n hoekhuis die de trillingen opvangt. En een vriend van mij die heeft een bouwbedrijf en we hebben nog een oplossing gezocht. We hadden [een] oplossing, maar ja moet ik mijn portemonnee trekken. Maar [daar] kon niet aan meegewerkt worden. En dan heb je nog drugs dealen om het huis, rond de flat. En dat is eigenlijk in het woongebied de Heeg. Waar je het winkelcentrum hebt wat bijna helemaal leeg staat. Wat een enorme overlast heeft van jeugdoverlast en drugsdealers. En de flat waar ik woon, [daar] wonen ook heel veel mensen met psychiatrisch ziektebeeld... Dat vertelt de woningcorporatie niet. Dus dat moet je dan vijf, zes maanden pas kom je daarachter. Ik had wel een waarschuwing van een maatschappelijk werkster. Die heb ik gehad. Die had me al een hint gegeven dat het een probleemflat [is], maar je moet toch proberen te wonen dus dat heb ik toch gedaan. Maar samen met mijn huisarts hebben we besloten om in de woning niet te blijven anders had ik aan de antidepressiva moeten gaan om daar te blijven wonen. Dat is niet een ideale optie.

Omdat mensen met psychiatrische problemen vaak wonen in buurten met al relatief veel stress en spanning, is het soms moeilijk om 'goede buren' te worden. Het is de vraag of voldoende ambulante zorg en begeleiding is en of aanspreekpunten ook buiten kantooruren bereikbaar zijn om - voor buren die zicht zorgen maken of overlast ervaren.

Herstel ondersteuning door ervaringsdeskundigen en professionals

Voor kwetsbare mensen hangen wonen, zorg en herstel nauw samen. Mensen met psychiatrische problemen staan voor de uitdaging om een leven op te bouwen met de nodige ondersteuning, zonder dat hun leven volledig door die zorg bepaald wordt. In woonvormen waar mensen zich niet 'thuis' voelen, is herstel lastig en kunnen professionals niet zien welke stappen iemand wel en niet kan zetten (zie box 2). Ervaringsdeskundigen kunnen hierbij helpen, maar ondervinden hierbij regelmatig weerstand vanuit professionals. Zo werd de suggestie van ervaringsdeskundige Wasserman om John, die verbleef in een beschermde woonvorm van organisatie E en die hem met een historische wandeling door de stad had geleid, als stadsgids te vragen, meteen afgewezen.

> Ik opperde in een multi-disciplinair-overleg, in het bijzijn van woonbegeleiding dat John een goede stadsgids zou zijn, als vrijwilliger. Daar kreeg ik echter te horen dat John zwaar hypochonder was en nooit meer zou kunnen functioneren in de maatschappij.

Het beeld van de ervaringsdeskundige en de professionals van wat John zou kunnen verschilde sterk omdat ze hele andere kanten van hem zagen. Hier werd de inbreng van ervaringsdeskundigheid niet serieus genomen en een mogelijke route voor herstel afgesneden.

Professionals spelen een cruciale rol in herstelprocessen. Iemand met een psychiatrische geschiedenis die het leven weer op de rit had, met een eigen woning en werk, kreeg te maken met een verergering van klachten, een zware psychose, en verslaving aan hard- en softdrugs. Begeleiders die hem al langer kenden hebben hem toen thuis begeleid en hij kon alle dagen terecht in een woongroep in de buurt voor medicatie en andere hulp. Hij onderstreepte het belang van persoonlijke contacten met professionele medewerkers en de constructie waarin hij zijn eigen huis behield. In de huidige GGZ en in de woonbegeleiding blijkt het vaak moeilijk om goed contact met een begeleider op te bouwen. Een van de oorzaken hiervan is dat de begeleiders elkaar snel opvolgen.

> Ik kwam in het drooghuis dus via Simon, zijn persoonlijk begeleidster benaderde mij gezien zij wist dat ik als ervaringsdeskundige werk en bekend ben met OCD [dwangstoornis]. Zij wilde in eerste instantie samen met Simon op de woonvorm kennis met mij maken en uitleg krijgen over OCD. Een kwetsbaarheid waarmee zij zich onvoldoende raad wist om Richard te kunnen begeleiden.
>
> Onze eerste ontmoeting, met zijn drieën, duurde 2 uur. Daarin legde ik uit hoe OCD werkt. Voor Simon was dit een openbaring, dat je ondanks OCD een goed leven kunt leiden en niet moet streven naar totale genezing....Na de eerste ontmoeting, kreeg Richard een andere begeleidster. Dus ook die weer geïnformeerd, totdat ook zij weer ging werken in een andere woonvorm. Een derde begeleidster heb ik ook nog uitleg gegeven. Daarna ben ik gestopt met de begeleiding voor te lichten. Bij woonvorm E is het blijkbaar normaal dat er momenteel zoveel wisselingen plaatsvinden (in de begeleiding). Veel flexwerkers waarmee gaten worden opgevuld.

Een verpleegkundige die de afgelopen 10 jaar in verschillende grote zorg-organisaties heeft gewerkt, legt uit hoe zij deze ontwikkeling ziet.

> **Verpleegkundige:** Vroeger was er wel meer stabiliteit, en konden we meer cliënt-gericht werken. Nu is er veel onrust. Ook bij organisatie E. Medewerkers kijken rond en worden weggekocht er is heel veel wisseling. Ik kan nu bij de cliëntenraad wel werken zoals ik het zelf graag wil maar die ruimte is er niet altijd.

Ook in de kleinere organisatie van woonvorm I zag een medewerker veel wisseling van de wacht, vaak omdat mensen doorgroeien naar een baan met nieuwe uitdagingen.

> Ja, je ziet de laatste tijd wel behoorlijk wat doorstroom. ... Ja, daar heb ik een idee over. De markt sowieso, je merkt nu gewoon dat er veel vacatures zijn en dat het veel makkelijker is om te switchen. Terwijl een paar jaar geleden was je blij als je ergens binnen was en gaf je het niet zomaar op ... Als iemand geen vast contract heeft en hij loopt tegen het laatste contract aan dan gaan mensen rondkijken. Ook omdat we een heel zware doelgroep hebben. Dus op een gegeven moment, ik denk dat het ook gezond is om op een gegeven moment te zeggen van nou, ik maak even een switch want het is best intensief. Het is wel een zware doelgroep om mee te werken. Er zijn veel mensen die uiteindelijk willen doorgroeien en ... dat kan binnen zo'n organisatie weinig. Soms zie je dat mensen een overstap maken naar een grotere organisatie waar je wat meer kunt groeien of die bijvoorbeeld naar een Bureau Jeugdzorg gaan waar de salariëring wat hoger is of een reclassering. Dat is precies een aspect waar ik me heel veel zorgen over maak, want dat betekent nog wel wat voor de cliënten... Nee, cliënten haken ook echt af, [dat] zie je gebeuren en ik vind het heel zorgelijk. Want je moet gewoon weer opnieuw beginnen met een cliënt. En na de derde keer wil een cliënt niet meer opnieuw beginnen. Dus dat gaat echt ten koste van de kwaliteit van zorg.

Deze woonvorm I probeert nu de kwaliteit van professionele en persoonlijke betrokkenheid te verbeteren door te werken vanuit de presentiebenadering.[25]

> Wat je steeds meer hoort vind ik, is dat mensen dus echt ook helemaal overvraagd worden door alle doorlooptijden[2], alle administratieve dingen die ze moeten doen vooral in het ambulante werk. Het voortduwen met uren, waardoor je eigenlijk geen scharrelruimte hebt om überhaupt tussendoor even op adem te komen om even die overstijgende positie in te nemen, je voor te bereiden, plannen te maken. Dat gaat snel ten koste van inhoud van het werk. En ik hoop door wat we ook met de pilot presentie doen, om die doorlooptijden allemaal een beetje los te weken, wat minder strak te maken. Maar dat is heel lastig, want kijk dat hele apparaat is er eigenlijk niet op ingesteld, want het wordt juist steeds meer resultaat, sturen en vastleggen.

In veel woonvormen zagen we dat professionals, mede door de discontinuïteit in hun werk, geen tijd namen om de bewoners te leren kennen, waardoor ze alleen psychiatrische stoornissen zien en geen personen met een geschiedenis, een beroep, hobby's, et cetera.

Sommige psychiatrische problemen gaan niet over, maar mensen kunnen herstellen mét en ondanks psychiatrische klachten. Voor verslaving geldt echter vaak dat mensen moeten stoppen met middelen gebruik om te kunnen herstellen. In het huidige woon-zorglandschap wordt het herstel

2 Met doorlooptijden wordt verwezen naar de afspraken met de gemeente over 'wanneer moet een plan van aanpak klaar zijn, dan moet je het begeleidingsplan hebben, dan moet je evaluatie klaar hebben'

van verslaving volgens hen nog te weinig ondersteund. Na een periode van detox waarin de lichamelijke verslaving wordt aangepakt, hebben mensen vaak jaren nodig om zich geestelijk vrij te voelen van verslaving.[26] Dit lukt niet in een omgeving waar drugs of alcohol aanwezig is. Twee mannen met een verslavingsverleden brachten tijdens een gesprek onder de aandacht dat de ondersteuning bij herstel van verslaving de afgelopen 10 jaar is uitgekleed.

> Na een detox van 3 weken wordt je nu naar een beschermde woonvorm gestuurd. Dat is veel te snel. Vroeger had je drooghuizen waar je 3 jaar de tijd kon nemen voor het geestelijke herstel van verslaving. Je hebt langer een omgeving nodig waarin de zucht niet te sterk geprikkeld wordt. Mark vertelt dat hij lange tijd veel films niet kon zien omdat dat craving kon opwekken. Pas na meer dan 3 jaar voelde hij zich daar stevig genoeg voor.

Als mensen na een detox worden ondergebracht in een beschermde woonvorm is de kans groot dat ze met alcohol en drugs in aanraking komen.

> Officieel mag het niet maar je ziet het overal in BW's als je weet hoe het eruitziet. Veel bij maatschappelijke opvang G zijn aan de heroïne, dat is het goedkoopst. Cocaïne is 70,- voor een paar gram, Bruin (Heroïne) is een tientje.

De mannen die wij spraken was het wel gelukt om van hun verslaving af te komen. Herstel van verslaving vraagt dat je je losmaakt uit je sociale context en een nieuw sociaal leven opbouwt. Wanneer mensen in hun oude omgeving blijven, wordt het heel moeilijk.

> **Mark:** ik heb de beslissing alléén genomen. Ik ben uit Sittard weggegaan zonder iemand wat te vertellen. Laatst kwam ik een buurman tegen die zei dat hij dacht dat ik dood was. In de huidige zorg en beschermde woonvormen is er veel nadruk op eigen regie en zelfredzaamheid, maar in dit circuit van verslaving is het de vraag of dat werkt. Je kan heroïne goed verstoppen en het kost bijna niets.

Deze ervaringen onderstrepen dat beschermde woonvormen voor herstel na verslaving niet alleen binnen gemeentelijke grenzen georganiseerd moeten worden maar dat uitwisseling tussen woonvormen in verschillende gemeentes plaats vindt (zie voor dit onderwerp ook CPB 2019). Mensen moeten langere tijd in een omgeving leven die vrij is van alcohol en drugs om een nieuw sociaal netwerk op te bouwen.

Conclusie

Volwassenen in verschillende woonvormen ervaren woonpijn. Fysiek verschraalde woonvormen (slecht onderhoud, slechte hygiëne, lawaai, onveilig), en woonplekken zonder privacy bieden weinig steun, rust, of hoop op herstel. Woonplekken met eigen kamer bieden rust om tot jezelf te komen en plannen te maken. Maar los van de fysieke plek is ook de sociale zorgzaamheid en de gastvrijheid van belang: is er een sfeer van belangstelling, wederzijdse hulp en open contact, of wordt een woonplek gerund als een kantoor met een sfeer van institutionele regels en afspraken. De stad kan in belangrijke mate bijdragen aan veerkracht. De stad biedt plekken om op een zinvolle manier tijd door te brengen, om anderen te ontmoeten, iets te leren en te ontwikkelen. Publieke plekken als parken, bibliotheken, sportvoorzieningen, cafés en inloopplekken zijn erg belangrijk voor steun en veerkracht van kwetsbare volwassenen. Ervaringsdeskundigen zijn van grote waarde voor herstel

van kwetsbare mensen, omdat ze zien wat mensen kunnen en wie mensen als persoon zijn, en omdat ze begrijpen hoe de dynamiek van herstel verloopt. Betrouwbare professionele hulp is ook een groot goed voor mensen met woonpijn: continuïteit in de relatie, presentie, luisteren, erkenning van de kwetsbare persoon als een persoon en niet alleen als een patiënt met een stoornis wordt als erg belangrijk ervaren evenals het bieden van perspectief en hoop. Op sommige woonplekken werd dit geboden, maar veel professionele hulpverleners komen hier niet aan toe: ze hebben te maken met grote discontinuïteit in zorgorganisaties en een bureaucratische verantwoordingscultuur en hebben geen tijd om betrokkenheid te ontwikkelen. Ook voor volwassenen met woonpijn geldt dat de samenhang van woonplek, stad en zorglandschap het verschil maakt tussen wanhoop, eenzaamheid en maatschappelijk uitgerangeerd worden en hoop, herstel en van maatschappelijke betekenis zijn.

Conclusies

Dit onderzoek gaat over woonpijn van kwetsbare jongeren, jonge statushouders, en volwassenen met een achtergrond in de psychiatrie, en over de ingrediënten van 'goed wonen' voor deze kwetsbare groepen. Welke woonvormen bevorderen hun veerkracht en herstel en welke verminderen die? Welke woonvormen maken mensen weerbaarder, welke woonvormen maken mensen nog kwetsbaarder dan ze al zijn? Het onderzoek laat zien dat de woonpijn voor jonge bankhoppers, jonge vluchtelingen en volwassenen verschillende achtergronden heeft. Er blijkt *niet één gouden formule* te zijn voor goede woonvormen voor kwetsbare mensen en *diversiteit in woonvormen* is belangrijk om voor verschillende mensen in verschillende omstandigheden een passende plek te vinden. Toch komen uit de verhalen over woonpijn ingrediënten naar voren die de kwaliteit van een woonvorm bepalen. Het onderzoek laat zien dat 'goed wonen' alles te maken heeft met een woning, maar met vooral ook met de *samenhang van woonvorm, stad, en zorglandschap*. Een stad die ook een stad wil zijn voor kwetsbare mensen, moet zich afvragen hoe deze samenhang uitpakt voor deze groep. In de conclusie vatten we de belangrijkste bevindingen samen.

Goed wonen, woonpijn en thuisgevoel

In de literatuur over 'goed wonen' komt naar voren dat stenen en gebouwen en zorg, inrichting en omgangsvormen, de harde en de zachte kant van 'goed wonen', met elkaar verweven zijn. Woonplekken ondersteunen gezondheid en veerkracht niet alleen met hygiëne en frisse lucht maar ook met thuisgevoel, verbinding met een plek en trots.[4, 5] Woonplekken ondersteunen veerkracht omdat ze mogelijkheden bieden om te *zijn*, te *doen*, te *worden* en *erbij te horen*.

Woonvormen die *ervaringen van 'thuis-zijn'* stimuleren, blijken een belangrijke bron voor veerkracht na ontwrichtende ervaringen zoals moeilijke gezinssituaties, thuisloosheid, migratie en psychiatrische problematiek. Wanneer mensen een plek vinden met stabiliteit, rust, privacy, veiligheid, aandacht en persoonlijk contact kunnen ze zich ontwikkelen en de draad van hun leven weer oppakken. Sommige plekken steunen mensen bij het ontdekken van nieuwe mogelijkheden, andere remmen dat af. Onveiligheid en conflicten in beschermde woonvormen, maatschappelijke opvanglocaties of in zelfstandige woningen met vijandige buren zetten kwetsbare mensen in een 'overlevings-stand' waardoor ze zich niet kunnen ontwikkelen. Sommige beschermde woonvormen werken hospitaliserend en bewoners ervaren deze ook niet als een plek 'om te zijn'. Er is wel stabiliteit, maar geen privacy en geen vriendelijkheid en het nodigt niet uit om op bezoek te komen. Woonplekken die weinig zorgzaamheid uitstralen, symboliseren dat bewoners weinig waard zijn. In dergelijke verschraalde woonvormen overheersen professionele en institutionele controle en routines en zijn contacten tussen bewoners en tussen bewoners en professionals onpersoonlijk. Omdat bewoners in deze woonvormen worden aangesproken op hun probleem, stoornis of kwetsbaarheid, wordt die groter, en ontwikkelen ze geen nieuwe perspectieven en mogelijkheden. Verkenning van de wereld buiten en ontwikkeling van talent wordt vaak afgeremd en veerkracht wordt ondermijnd. (zie ook tabel 3, p39)

Sociale integratie van kwetsbare mensen in de stad

'Goed wonen' voor kwetsbare mensen gaat niet alleen over behuizing, maar ook over de openheid van de stad. Horen kwetsbare mensen erbij en waar blijkt dat dan uit? Uit het onderzoek blijkt dat de stad vrijwel een gesloten bastion is voor kwetsbare mensen als het gaat om het vinden van betaalbare, veilige woonruimte. Processen van de-institutionalisering van de psychiatrie en de inburgering van vluchtelingen gaan samen met processen van gentrificatie, waarbij het aanbod aan woningen voor lage inkomensgroepen slinkt terwijl er veel wordt bijgebouwd voor hogere inkomensgroepen. Voor jongeren met een LBO of MBO achtergrond, voor jonge vluchtelingen en voor kwetsbare volwassenen is er weinig 'goede woonruimte'. Voor studenten van universiteit en hogeschool is door de invloed van de universiteit in de stad beleid ontwikkeld om aan hun woningnood iets te doen. Jongeren die geen academische opleiding volgen of jonge vluchtelingen hebben geen sterke bondgenoot zoals de UM die voor hen spreekt. Het is daarbij opvallend dat integratie van kwetsbare mensen niet loopt via sociaal-economisch kapitaalkrachtige buurten maar juist via kwetsbare buurten die worstelen met hun eigen problemen zoals armoede, schulden, conflicten met instanties: in de 'sjiek en sjoene' buurten wonen maar weinig kwetsbare mensen.

Voor het herstel en sociale integratie van kwetsbare mensen en voor het verminderen van woonpijn zijn micropublieke plekken in de stad cruciaal. De plekken bieden rust, steun, gezelligheid, ontmoeting, participatie en daardoor ook ervaringen van 'thuis' en 'ertoe doen'. Juist voor jongeren en jonge statushouders die niet goed wonen, kunnen parken, pleintjes, cafés, sportvoorzieningen een 'thuis' bieden. Het zijn ook plekken tegen eenzaamheid. Inloopplekken kunnen ook zo fungeren, maar veel jongeren kunnen de weg ernaar toe niet vinden.[6-8] Ook volwassenen met woonpijn zoeken plekken voor sociale ontmoeting buiten de woonvorm: Werkhuis, de Masters, Athos en Daalhoeve, van de inloop van organisatie G, bibliotheek en Soepbus zijn belangrijke knooppunten in de stad die bijdragen aan 'thuisgevoel', veerkracht en herstel. Vele wijken van de stad hebben amper micropublieke plekken, ook niet voor andere groepen zoals ouderen, en dat draagt bij aan woonpijn. Voor het verhelpen van woonpijn van kwetsbare mensen in Maastricht moet, behalve naar beleid rond bouwen en wonen, ook gekeken worden naar ruimtelijke ordening en stadsplanning met betrekking tot micropublieke plekken in het centrum en in de buitenwijken (zie ook tabel 3).

Vaak wordt sociale integratie voorgesteld als eenrichtingsverkeer: kwetsbare mensen gaan meedoen in praktijken van andere stadsbewoners. 'Omgekeerde integratie' is echter ook belangrijk voor de veerkracht van kwetsbare mensen in de stad: stadsbewoners die op bezoek gaan bij en meedoen in woonvormen voor kwetsbare mensen. Sommige woonvoorzieningen of maatschappelijke opvanglocaties zijn te vies om mensen uit te nodigen voor bezoek. Maar andere bieden gastvrijheid aan bezoekers: ze zijn behalve een woonvorm ook een plek om koffie drinken, een kringloopwinkel, een plek voor services zoals naai- was en strijkservices etcetera. Op deze manier gaan woonvormen voor kwetsbare mensen zelf fungeren als een micropublieke plek en ondersteunen ze sociale interactie tussen meer en minder kwetsbare mensen in de stad.

Kortom, terwijl 'thuisgevoel' cruciaal is voor 'goed wonen', maakt de stad dat voor kwetsbare mensen erg moeilijk. Ze biedt geen goede, betaalbare woningen en er zijn te weinig micropublieke plekken voor kwetsbare mensen in alle stadsdelen. De 'magische mix' in woonbeleid - het mengen van diverse bewoners - is geen 'magische oplossing' en zeker niet als deze mix alleen in kwetsbare buurten plaats vindt. Sociale integratie van kwetsbare mensen in de stad vraagt om tegenwicht bieden aan gentrificatie en sociale segregatie, om het creëren van micropublieke plekken in vele buurten en wijken, en om omgekeerde integratie van stadsbewoners in woonvormen voor kwetsbare mensen.

Een herstel georiënteerd zorglandschap

Voor de kwaliteit van zorg is participatie van patiënten cruciaal, omdat zij kennis en ervaringen hebben met ziekte, daarbij keuzes moeten maken en regie moeten kunnen voeren. Dit geldt ook voor de GGZ. Recent onderzoek benadrukt de waarde van ervaringsdeskundigheid in herstelprocessen in de GGZ. [27, 28] Het begrip herstel betekent dat mensen leren leven met een chronische psychiatrische aandoening en waardevolle rollen op zich nemen in de privésfeer en in de maatschappij ondanks een geestelijk gezondheidsprobleem. Terwijl professionals in de GGZ getraind zijn in het diagnosticeren en behandelen van stoornissen en problemen, legt de herstelbeweging nadruk op de capaciteiten die kwetsbare mensen hebben en op zorgrelaties (in plaats van diagnostische instrumenten) als vehikel om die capaciteiten te herkennen en te ontwikkelen. De herstelbeweging hecht grote waarde aan kennis en ervaringen van ervaringsdeskundigen in begeleiding van herstelprocessen. Onderzoek heeft de toegevoegde waarde van ervaringsdeskundigen in herstelprocessen overtuigend aangetoond, maar het laat ook zien dat de positie en werkcondities van ervaringsdeskundigen binnen professionele organisaties vaak niet optimaal zijn.[27-31] Ervaringsdeskundigen hebben zich daarom ook georganiseerd in 'community based' centra zoals een 'herstelacademie' of 'zelfregiecentrum' buiten de professionele GGZ-instellingen, om niet afhankelijk te zijn van GGZ-professionals (zie bijvoorbeeld Enik recovery college of Recovery coco). In een dergelijke organisatievorm kunnen ervaringsdeskundigen onafhankelijk van professionele zorgorganisaties opereren, zelf normen voor kwaliteit ontwikkelen, en vanuit die positie samenwerking zoeken.[29]

In dit onderzoek komt naar voren dat de professionele velden die zich bezighouden met kwetsbare mensen niet sterk georiënteerd zijn op herstel. Sommige individuele professionals putten inspiratie uit de herstelbeweging, richten zich op mogelijkheden in plaats van onmogelijkheden van kwetsbare mensen en sommige organisaties werken vanuit de presentie-theorie of de individuele rehabilitatie benadering (IRB). Veel organisaties hanteren echter, mede gevoed door discontinuïteit in de organisatie en bureaucratische verantwoordingsregimes, een afstandelijke professionele aanpak. Professionals bouwen geen vertrouwensband op met cliënten, leren ze daardoor niet goed kennen en krijgen maar weinig inzicht in de persoonlijke doelen en capaciteiten van hun 'cliënten'. Jongeren ervaren dat hun eigen initiatief om iets in hun situatie te verbeteren vaak niet wordt ondersteund, terwijl professionele organisaties ondertussen achter hun rug om werken aan oplossingen. Ook in de hospitaliserende beschermde woonvormen voor volwassenen wordt eigen initiatief zoals het zoeken naar vrijwilligerswerk regelmatig ontmoedigd. In herstel ondersteuning van jonge vluchtelingen is te weinig aandacht en tijd voor interculturele afstemming en het overbruggen van taalbarrières (Pharos 2019). Het onderzoek bevestigt de waarde van ervaringsdeskundigheid: lot- en leeftijdsgenoten spelen een grote rol in het herstel van kwetsbare jongeren die geen thuis meer hebben, van jonge vluchtelingen met ontwrichtende oorlogs- en vluchtervaringen, en van volwassenen met een geschiedenis van psychiatrische problemen, dakloosheid en vervreemding. Tegelijkertijd blijkt dat deze peersupport niet systematisch is georganiseerd in een netwerk van ervaringsdeskundigen die hun kennis van herstel kunnen delen.

Ondersteuning van mensen die nergens goed passen

Elke woonvorm en opvang heeft een eigen karakter, regels en doelgroep en het is daarom onvermijdelijk dat sommige kwetsbare mensen buiten de boot vallen: mensen die zich niet aan de regels houden, die bijzonder lastig zijn in de omgang, die agressief zijn of die criminele activiteiten

ontwikkelen. Dat zagen we ook in dit onderzoek. In dit onderzoek bleek dat er soms een patroon is van 'doorschuiven' van 'lastige personen'. Zo was er bijvoorbeeld geen afstemming en coördinatie tussen organisaties die ontsporende jongeren de deur uit zetten. Elke organisatie heeft haar eigen doelen en verantwoordings-regimes en beslist zelf om iemand de deur uit te zetten om zo andere bewoners te beschermen, maar deze persoon komt natuurlijk daarna bij andere organisaties terecht. Dit rondschuiven met mensen is geen duurzame oplossing en roept de vraag op hoe gedeelde verantwoordelijkheid en creatievere oplossingen kunnen worden gevonden voor ingewikkelde situaties.

Een tweede vraag betreft de effecten van sociale integratie van kwetsbare mensen voor mensen met stapeling van extreem zware problemen. Blijven zij achter in instellingen en hospitaliserende woonvormen waar de meest ernstige problematiek samen komt? Kan de zorg in deze woon- en opvangvormen na het vertrek van de sterkere bewoners dan verbeterd worden of wordt de woonomgeving nog schraler of onveiliger? Sociale integratie en vermaatschappelijking bieden nieuwe perspectieven en hoop aan veel mensen die met geestelijke gezondheidsproblemen en ontwrichtende levenservaringen worstelen, maar er is weinig aandacht voor de kwaliteit van de woonvormen voor mensen die hier niet in mee kunnen bewegen.

Slot

Woonpijn voor kwetsbare mensen ontstaat als 'goed wonen' hen onmogelijk wordt gemaakt. Dan wordt hun veerkracht, hun gezondheid en hun participatie ondermijnd. 'Goed wonen' schuilt in de samenhang tussen woonplekken die ervaringen van thuis stimuleren, een open stad met betaalbare woningen en gevarieerde micropublieke plekken, en een zorglandschap dat gericht is op herstel en ervaringsdeskundigheid daarbij ruim baan geeft. Dit explorerende onderzoek geeft daarbij een richting aan voor de omgang met kwetsbare mensen in de stad. En hoewel het onderzoek betrekking heeft op jongeren, jonge vluchtelingen en volwassenen met psychiatrische problemen, zijn veel inzichten ook belangrijk voor andere Maastrichtenaren, want kwetsbaar is iedereen!

Tabel 3. Thuis in de stad voor kwetsbare mensen

Goed wonen	Hoe bevordert een woning veerkracht?	Voorbeelden van wat veer-kracht bedreigt	Hoe bevorderen plekken in de stad veerkracht?
Plek om te *zijn*	Biedt de woning voldoende privéruimte rust en veiligheid? Voelen mensen zich thuis en bevordert de plek zelfwaardering?	Geen privéruimte, druggebruik van anderen, criminaliteit onveiligheid, Kale onverzorgde plekken waar mensen zich voor schamen.	Biedt de stad voldoende plekken voor rust en veiligheid voor kwetsbare mensen?
Plek om te *doen*	Stimuleren professionals in een woonvorm betekenisvolle bezigheden binnen of buitenshuis?	Ontraden van nieuwe initiatieven met het oog op een stoornis. Gebrek aan geschikte ontmoetingsplekken, vrijetijds- en dagbesteding.	Biedt de stad genoeg plekken om mee te doen voor kwetsbare mensen?
Plek om te *worden*	Zijn er herstel ondersteunende zorgrelaties en vertrouwensrelaties met professionals, ervaringsdeskundigen en andere bewoners in de woonvorm? Kan een bewoner nieuwe perspectieven op zijn of haar leven, en nieuwe ervaringen opdoen?	Contacten die enkel onpersoonlijk en routinematig verlopen Snelle doorstroom van professionals. Gebrek aan goede leer- en ontwikkelingsplekken.	Biedt de stad genoeg plekken die sociale ontmoetingen, persoonlijke ontwikkeling en adequate hulp voor kwetsbare mensen ondersteunen?
Plek om *erbij te horen*	Stimuleert de woonplek persoonlijke contacten tussen bewoners, met ervaringsdeskundigen, en professionals? Hoe is de woonplek verknoopt met netwerken in de stad?	Afstandelijke professionals Plekken waar bijna nooit iemand op bezoek komt.	Zijn de sociale en culturele ontmoetingsplekken in de stad voldoende toegankelijk voor kwetsbare mensen?

Aanbevelingen

Samenhang tussen woningaanbod, micropublieke plekken en zorglandschap
Om 'woonpijn' te verlichten en veerkracht van kwetsbare mensen te bevorderen is het belangrijk om een visie te ontwikkelen op de samenhang tussen ontwikkelingen in woonaanbod, micropublieke plekken en zorglandschap.

Meer goede woningen voor kwetsbare mensen
Er blijkt een groot tekort aan goede, veilige, betaalbare woonruimte voor kwetsbare mensen, waardoor ze lang woonpijn ervaren en sociale isolatie plaats vindt. Om kwetsbare mensen een plek te geven in de stad, moeten meer goede woningen voor kwetsbare mensen beschikbaar komen.

Tegenwicht bieden aan gentrificatie en sociale segregatie
Sociale integratie van kwetsbare groepen vraagt om meer dan 'mengen met andere bewoners'. Het gaat er om goede condities te creëren voor sociaal verkeer en sociaal leren tussen verschillende groepen. Sociale integratie vraagt om tegengaan van gentrificatie en sociale segregatie.

Inzicht krijgen in kwaliteitsnormen en verantwoordingspraktijk van woonzorgcombinaties
Bestaande woon-zorg combinaties blijken sterk te verschillen in de mate waarin ze veerkracht van kwetsbare mensen steunen. Sommige woonvormen ondermijnen herstel. Er is daarom meer inzicht nodig in de kwaliteitsnormen van woon-zorg combinaties en in de cultuur van verantwoording ten aanzien van kwaliteit. Het is belangrijk om kwaliteitsnormen voor woon-zorg combinaties met gebruikers, de herstelbeweging en professionele organisaties te bespreken. Procesregie vanuit de gemeente, als belangrijke inkoper van zorg, is daartoe noodzakelijk.

Ervaringsdeskundigheid onafhankelijk organiseren
Ervaringsdeskundigheid en hulp van peers blijkt een cruciale rol te spelen in het versterken van veerkracht van kwetsbare mensen in diverse woonsituaties. Professionele organisaties nemen dan ook vaker ervaringsdeskundigen in dienst om de kwaliteit van de zorg te verbeteren. Om ervaringsdeskundigheid als een specifieke vorm van kennis over herstel en over leven met kwetsbaarheid goed te kunnen ontwikkelen, en om te voorkomen dat ervaringsdeskundigheid geprotoprofessionaliseerd raakt, moet zij ook buiten professionele organisaties georganiseerd worden. In Nederland en internationaal is goede ervaring opgedaan met organisatie en doorontwikkeling van ervaringsdeskundigheid in 'herstel-academies' en zelfregiecentra. Voor een zorglandschap voor kwetsbare mensen met woonpijn dat gericht is op herstel en participatie, is het belangrijk om kennis en ervaringsdeskundigheid in de stad onafhankelijk te organiseren. Ook ten behoeve van cultuur-sensitieve zorg voor vluchtelingen kan ervaringsdeskundigheid gemobiliseerd en georganiseerd worden.

Onderzoek het functioneren van micropublieke plekken in buurten

De waarde van micropublieke plekken voor het versterken van het sociale weefsel van de stad en het bevorderen van veerkracht van kwetsbare bewoners is in stadsplanning en stadsvisie sterk onderbelicht. Er is nader onderzoek nodig naar de beschikbaarheid, de toegankelijkheid en het functioneren van deze micropublieke plekken in verschillende buurten.

Aandacht voor de betekenis van goed wonen voor extra kwetsbare mensen

Een keerzijde van de 'vermaatschappelijking' in de geestelijke gezondheidszorg en de verstandelijke gehandicaptenzorg is dat mensen met de meest ernstige problematiek achterblijven op locaties met weinig perspectief en verlies van levendigheid. Zij verblijven op sterk hospitaliserende plekken of in onveilige maatschappelijk opvanglocaties waar ze veel last van elkaar hebben. Er moet aandacht komen voor de vraag hoe voor deze groep extra kwetsbare mensen 'goed wonen' kan worden gerealiseerd.

Literatuur

1. Rhenter P, Moreau D, Laval C, Mantovani J, Albisson A, Suderie G, French Housing First Study G, Boucekine M, Tinland A, Loubière S, Greacen T, Auquier P, Girard V. Bread and Shoulders: Reversing the Downward Spiral, a Qualitative Analyses of the Effects of a Housing First-Type Program in France. *International journal of environmental research and public health*. 2018;15(3):520.
2. Bradby H, Liabo K, Ingold A, Roberts H. Visibility, resilience, vulnerability in young migrants. *Health (London)*. 2017:1363459317739441.
3. Clifasefi SL, Collins SE, Torres NI, Grazioli VS, Mackelprang JL. HOUSING FIRST, BUT WHAT COMES SECOND? A QUALITATIVE STUDY OF RESIDENT, STAFF AND MANAGEMENT PERSPECTIVES ON SINGLE-SITE HOUSING FIRST PROGRAM ENHANCEMENT. *Journal of Community Psychology*. 2016;44(7):845-855.
4. Doroud N, Fossey E, Fortune T. Place for being, doing, becoming and belonging: A meta-synthesis exploring the role of place in mental health recovery. *Health Place*. 2018;52:110-120.
5. Friesinger JG, Topor A, Bøe TD, Larsen IB. Studies regarding supported housing and the built environment for people with mental health problems: A mixed-methods literature review. *Health & Place*. 2019;57:44-53.
6. Amin A. Ethnicity and the multicultrual city: living with diversity. *Environment and Planning A*. 2002;34:959-989.
7. Hall S. *City, Street and Citizen. The measure of the Ordinary*. New York: Routledge; 2012.
8. Knibbe M, Horstman K. The making of new care spaces. How micropublic places mediate inclusion and exclusion in a Dutch city. *Health & Place*. 2019;57:27-34.
9. Harvey D. The Right to the City. In: LeGates RT, Stout F, eds. *The City Reader*. Vol 6th edition. 6th ed. London and New York: Routledge; 2016 270-278.
10. Madanipour A. "Social Exclusion and Space". In: LeGates RT, Stout F, eds. *The City Reader*. Vol 6th edition. London and New York: Routledge; 2016:203-211.
11. Chaskin RJ, Joseph ML. 'Positive' Gentrification, Social Control and the 'Right to the City' in Mixed-Income Communities: Uses and Expectations of Space and Place. *International Journal of Urban and Regional Research*. 2013;37(2):480-502.
12. Achterhuis H. *De markt van welzijn en geluk. Een kritiek van de andragogie*. . 11 ed. Baarn: Ambo; 1988.
13. Boevink W. Life beyond psychiatry. In: Rudnick A, ed. *Recovery of people with mental illness: Philosophical and related perspectives*. Oxford: Oxford University Press; 2012:15-30.
14. Wasserman M. *Boodschappen van HOOP. OVERleven in de psychiatrie*. Heerlen: In eigen beheer; 2015.
15. Hadgkiss E, & Renzaho, A. The physical health status, service utilisation and barriers to accessing care for asylum seekers residing in the community: a systematic review of the literature. . *Australian Health Review*. 2014;38(2):142-159.
16. Pharos. *'Van ver gekomen...' Een verkenning van het welzijn en de gezondheid van Eritrese vluchtelingen*. Utrecht: Pharos; juni 2016 2016.
17. Kleinman AM. Depression, somatization and the "new cross-cultural psychiatry". *Social Science & Medicine (1967)*. 1977;11(1):3-9.
18. Kirmayer LJ. Cultural competence and evidence-based practice in mental health: epistemic communities and the politics of pluralism. *Soc Sci Med*. 2012;75(2):249-256.
19. Nichter M. Idioms of Distress Revisited. *Culture, Medicine, and Psychiatry*. 2010;34(2):401-416.
20. Kortmann F. *Transculturele psychiatrie. Van praktijk naar theorie*. Nijmegen: Gorcum b.v; 2010.
21. Jacob Y. *Eritrese vrouwen in de geboortezorg. Van conceptie tot kraamperiode*. Utrecht: Pharos; 2018.

22. Dannenberg E, Haan Gd, Wolf J, Allers M, Doornhof H. *Van beschermd wonen naar een beschermd thuis*. in opdracht van de Vereniging van Nederlandse Gemeenten VNG: Advies Commissie Toekomst beschermd wonen; 2015.
23. Knibbe M, Horstman K. *Zoeken naar een inclusieve stad: Participatiemaatschappij in Actie*. Maastricht: Maastricht University; 2018.
24. Maastricht G. Analyse aanpak voorkomen huisuitzettingen 2017. In: ontwikkeling Rbe, ed. intern document; 2018.
25. Baart A. *De ontdekking van kwaliteit*. Amsterdam: SWP Uitgeverij; 2018.
26. Caselli G, Spada MM. Desire thinking: What is it and what drives it? *Addictive Behaviors*. 2015;44:71-79.
27. Gagne CA, Finch WL, Myrick KJ, Davis LM. Peer Workers in the Behavioral and Integrated Health Workforce: Opportunities and Future Directions. *Am J Prev Med*. 2018;54(6S3):S258-S266.
28. Marianne Farkas WB. Peer delivered services in mental health care in 2018: infancy or adolescence? *World Psychiatry*. 2018;7(2):222-224.
29. Boevink W. *Planting a Tree. On Recovery, Empowerment and Experiential Expertise* [PhD Thesis]. Utrecht: Trimbos Institute, Maastricht; 2017.
30. Moran GS, Russinova Z, Gidugu V, Gagne C. Challenges Experienced by Paid Peer Providers in Mental Health Recovery: A Qualitative Study. *Community Mental Health Journal*. 2013;49(3):281-291.
31. Kuhn W, Bellinger J, Stevens-Manser S, Kaufman L. Integration of Peer Specialists Working in Mental Health Service Settings. *Community Mental Health* 2015;51:453-458.

UM-190207 Canon the Creative Hub

www.maastrichtuniversity.nl

Maastricht University | Gemeente Maastricht